

**НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«ЗАПОРІЗЬКА ПОЛІТЕХНІКА»
Факультет соціальних наук
Кафедра журналістики**

**Пояснювальна записка
до магістерської роботи**

**на тему: «ЖУРНАЛИ ПРО УКРАЇНСЬКУ КУЛЬТУРУ В
ДИСКУРСІ ПРОПАГАНДИ
("Соціалістична культура", "Культурно-освітня робота",
"Українська культура")»**

Виконала: студентка II курсу, групи СН-319м

Спеціальності 061 «Журналістика»

(шифр і назва напрямку підготовки, спеціальності)

Кошова Олександра Володимирівна

(прізвище та ініціали)

Керівник: к. філол. н., доц. Пода О.Ю.

(прізвище та ініціали)

Рецензент: д.пед.н., доц. Дяченко М.Д.

(прізвище та ініціали)

Запоріжжя – 2020 р.

**НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«ЗАПОРІЗЬКА ПОЛІТЕХНІКА»**

Інститут управління та права
Факультет соціальних наук
Кафедра журналістики
Освітній ступінь магістр
Спеціальність: 061 «Журналістика»

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Завідувач кафедри А.А.
Григорук
«27» 09 2019 року

**ЗАВДАННЯ
на магістерську роботу
студентці групи СНм-319
Кошовій Олександрі Володимирівні
(прізвище, ім'я, по батькові)**

1. Тема роботи «Журнали про українську культуру в дискурсі пропаганди ("Соціалістична культура", "Культурно-освітня робота", "Українська культура")»

керівник роботи к. філол. н., доц. Подо О. Ю.
(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

затверджені наказом НУ «Запорізька політехніка» від «10» 06
2020 року № 154.

2. Строк подання студентом роботи _____

3. Вихідні дані для роботи сформовані на основі наукових поглядів, праць учених, які займалися вивченням: загальних питань пропаганди; ролі друкованих мас-медіа як пропагандистського комунікатора в різні періоди новітньої української історії (М. Скуленко, Г. Почепцов, В. Шандра та ін.)

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які належить розробити):

1. Історія, теорія і прикладні аспекти пропаганди

1.1. Пропаганда як термін

1.2. Михайло Скуленко про пропаганду

2. Культура, журналістика і пропаганда

2.1. Пропагандистський дискурс журналів про культуру

«Культфронт», «Культробітник»

2.2. Пропагандистський дискурс журналів «Соціалістична культура», «Культурно-освітня робота», «Українська культура»

3. Охорона праці та безпека у надзвичайних ситуаціях

3.1. Аналіз потенційних небезпек

3.2. Заходи з пожежної безпеки

3.3. Заходи із забезпечення виробничої санітарії та гігієни праці

3.4. Заходи з пожежної безпеки

3.5. Заходи із забезпечення безпеки в надзвичайних ситуаціях

5. Перелік графічного матеріалу: _____

6. Консультування розділів роботи :

Розділ	Консультант	Завдання видав		Завдання прийняв	
		підпис	дата	підпис	дата
Вступ	Пода О.Ю.		27.10.19		27.10.19
I	Пода О.Ю.		10.02.20		10.02.20
II	Пода О.Ю.		10.03.20		10.03.20
III	Пода О.Ю.		03.06.20		03.06.20
IV	Пода О.Ю.		04.09.20		04.09.20
Висновки	Пода О.Ю.		16.10.20		16.10.20

7. Дата видачі завдання: «12» листопада року

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1	Збір та систематизація матеріалу	вересень 2019	
2	Аналіз журналістичнознавчого матеріалу	жовтень 2019	
3	Написання вступу	грудень 2019	
4	Написання розділу 1	березень 2020	
5	Написання розділу 2	травень 2020	
6	Написання розділу 3	червень 2020	
7	Написання розділу 4	вересень 2020	
8	Написання висновків	жовтень 2020	
9	Оформлення роботи	листопад 2020	
10.	Захист роботи	грудень 2020	

Студент

(підпис)Кошова О.В.
(прізвище та ініціали)

Керівник роботи

(підпис)Пода О.Ю.
(прізвище та ініціали)

РЕФЕРАТ

Текст магістерської роботи: «Журнали про українську культуру в дискурсі пропаганди (“Соціалістична культура”, “Культурно-освітня робота”, “Українська культура”))» становить 87 сторінок. Для виконання кваліфікаційної роботи опрацьовано 61 джерело.

Об’єкт дослідження – українські журнали про культуру.

Предмет дослідження – пропагандистський дискурс українських журналів про культуру.

Метою роботи є аналіз пропагандистського дискурсу українських журналів про культуру.

Реалізація мети передбачає розв’язання таких **завдань**:

- сформулювати й описати історичне й термінологічне підґрунтя дослідження;
- охарактеризувати основні цілі пропаганди;
- проаналізувати змістові напрями пропагандистської діяльності
- прикладі текстових матеріалів журналів про культуру («Культробітник», «Культфронт»);
- проаналізувати змістові напрями пропагандистської діяльності на прикладі текстових матеріалів журналів «Соціалістична культура», «Культурно-освітня робота», «Українська культура»;
- описати основні положення безпечної діяльності журналіста.

Методи дослідження: у роботі був застосований історичний і системний підходи, використані методи аналізу і синтезу, узагальнення, методи порівняльний і описовий, останній метод дозволив фіксувати змістове наповнення джерел і описувати результати аналізу.

Методологічна і теоретична основа дослідження обґрунтовується працями Е. Бернейса, Л. Войтасика, Г. Почепцова, М. Скуленка, В. Шандри, Н. Яковлевої та ін.

Наукова новизна. Дослідження полягає в тому, що у магістерській роботі запропонована одна зі спроб аналізу пропагандистського дискурсу в українських журналах про культуру

Сфера застосування. Матеріали дослідження можуть бути використані: 1) у подальшій науковій роботі над заявленою проблемою; 2) у викладацькій діяльності при читанні курсів «Історія журналістики», «Газетно-журнальне виробництво» та ін.; 3) у практичній діяльності професійних комунікаторів, зокрема журналістів.

ЖУРНАЛ, КУЛЬТУРА, УКРАЇНСЬКА КУЛЬТУРА, ПРОПАГАНДА,
ВПЛИВ, ЧИТАЦЬКА АУДИТОРІЯ, ДИСКУРС, «СОЦІАЛІСТИЧНА
КУЛЬТУРА», «КУЛЬТУРНО-ОСВІТНЯ РОБОТА», «УКРАЇНСЬКА
КУЛЬТУРА», АВТОР В ЖУРНАЛІ

ЗМІСТ

ВСТУП	7
РОЗДІЛ 1 ІСТОРІЯ, ТЕОРІЯ І ПРИКЛАДНІ АСПЕКТИ ПРОПАГАНДИ.....	10
1.1. Пропаганда як термін.....	10
1.2. Михайло Скуленко про пропаганду.....	15
РОЗДІЛ 2 КУЛЬТУРА, ЖУРНАЛІСТИКА І ПРОПАГАНДА..	22
2.1 Пропагандистський дискурс журналів про культуру «Культфронт», «Культпрацівник».....	22
2.2. Пропагандистський дискурс журналів «Соціалістична культура», «Культурно-освітня робота», «Українська культура».....	37
РОЗДІЛ 3 ОХОРОНА ПРАЦІ ТА БЕЗПЕКА У НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЯХ.....	70
3.1. Аналіз потенційних небезпек.....	70
3.2. Заходи задля забезпечення безпеки.....	71
3.3. Заходи із забезпечення виробничої санітарії та гігієни праці.....	74
3.4. Заходи з пожежної безпеки.....	75
3.5. Заходи із забезпечення безпеки в надзвичайних ситуаціях.....	77
ВИСНОВКИ.....	80
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	83

ВСТУП

Сучасний стан ведення інформаційної війни проти України спонукає професійних комунікаторів, учених активно працювати з досвідом минулих десятиліть, накопиченим країнами світу, зокрема Західної і Центральної Європи. Йдеться в цьому контексті й про пропаганду.

Пропаганда не виникає спонтанно. Це структурована й системна діяльність з поширення ідей, суджень, поглядів з метою укорінення (закріплення) у свідомості чи на підсвідомому рівні індивіда або маси потрібної інформації, що стимулює виконання певної дії.

Теорія і практика пропаганди розроблялася не одне десятиліття; на сьогодні вона активно досліджується, а також використовується в житті суспільства з метою формування громадської думки щодо тієї чи іншої події, процесу, явища, особи.

Актуальність дослідження зумовлюється потребою вивчення особливостей ведення пропагандистської діяльності на шпальтах друкованих видань у різні періоди історії України.

Метою роботи є аналіз пропагандистського дискурсу українських журналів про культуру.

Реалізація мети передбачає розв'язання таких **завдань**:

- сформулювати й описати історичне й термінологічне підґрунтя дослідження;
- охарактеризувати основні цілі пропаганди;
- проаналізувати змістові напрями пропагандистської діяльності
- прикладі текстових матеріалів журналів про культуру («Культробітник», «Культфронт»);

- проаналізувати змістові напрями пропагандистської діяльності на прикладі текстових матеріалів журналів «Соціалістична культура», «Культурно-освітня робота», «Українська культура»;
- описати основні положення безпечної діяльності журналіста.

Об’єкт дослідження – українські журнали про культуру.

Предмет дослідження – пропагандистський дискурс українських журналів про культуру.

Методи дослідження: у роботі був застосований історичний і системний підходи, використані методи аналізу і синтезу, зокрема метод аналізу використовувався на етапах роботи з науковою літературою, опрацювання прикладного матеріалу, за допомогою методу узагальнення робилися висновки й виписувалися підсумкові тези, метод порівняльний і описовий, останній метод дозволив фіксувати змістове наповнення джерел і описувати результати аналізу.

Методологічну й теоретичну основу роботи становлять праці вчених, які займалися вивченням теорії і практики пропаганди (Е. Бернейс [6], Л. Войтасик [16], Ш. Надірашвілі [28], Ф. Нестеренко [30], Г. Почепцов [34], Е. Родс [39], М. Скуленко [43–47], В. Шандра [57], Н. Яковлева [60–61] та ін), аналізом журналістики і пропаганди, масової комунікації і пропаганди (Е. Аронсон [3], В. Бебик [5], Г. Почепцов [35], М. Скуленко [43-47] та ін.), а також наукові напрацювання культурологів, мистецтвознавців (Л. Брюховецька [10], К. Прокоф’єва [36], Р. Росляк [41], С. Тримбач [52] та ін.).

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що у магістерській роботі запропонована одна зі спроб аналізу пропагандистського дискурсу в українських журналах про культуру.

Практичне значення одержаних результатів. Матеріали дослідження можуть бути використані: 1) у подальшій науковій роботі над заявленою проблемою; 2) у викладацькій діяльності при читанні курсів «Історія

журналістики», «Газетно-журнальне виробництво» та ін.; 3) у практичній діяльності професійних комунікаторів, зокрема журналістів.

Структура роботи: робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел. Обсяг роботи – 87 сторінок. Список використаної літератури включає 61 позицію.

РОЗДІЛ 1 ІСТОРІЯ, ТЕОРІЯ І ПРИКЛАДНІ АСПЕКТИ ПРОПАГАНДИ

1.1. Пропаганда як термін

Контент визначень терміна «пропаганда» можна охарактеризувати, проаналізувавши наявні визначення у словниках, працях учених і практиків.

УРЕ пропонує наступне тлумачення: слово «пропаганда» походить від латинського слова «propaganda», яке означає «те, що підлягає розповсюдженню» – це особливий вид соціальної діяльності, основною функцією якого є поширення політичних, філософських, наукових, художніх та інших ідей і поглядів з метою укорінення їх у суспільну свідомість і активізації відповідної їм масової практичної діяльності.

Як процес, «пропаганда» складається з таких взаємодіючих елементів: суб'єкт (соціальна група, інтереси якої відображає пропаганда), зміст, форми і методи, засоби і канали пропаганди (засоби масової інформації і пропаганди, система партійної освіти, лекційна пропаганда тощо), об'єкт (аудиторія чи соціальні спільності, яким адресована пропаганда). Вирішальними для розуміння процесу пропаганди є соціальні інтереси її суб'єкта, співвідношення їх з інтересами суспільства в цілому й окремих груп, до яких звернуто пропаганду. Це визначає зміст пропаганди, справляє істотний вплив на вибір її форм, методів і засобів. Пропаганда належить до явищ надбудовного порядку... Як і вся ідеологічна надбудова, вона підпорядковується матеріальним економічним відносинам. У вузькому розумінні «пропаганда» означає один з її видів — політичну або ідеологічну пропаганду. Ядром пропаганди є певна класова ідеологія» [4].

Оскільки стаття в енциклопедії була написана ще за радянських часів, то її автор, як і більшість авторів тієї доби, враховуючи характер сучасності, поділяли пропаганду на діаметрально протилежні – буржуазну та комуністичну. Так, буржуазна пропаганда «використовується пануючим класом, щоб видати свій груповий інтерес за загальний, для маніпулювання свідомістю мас. Вона намагається відвернути трудящих країн капіталу від боротьби за свої інтереси і права, від соціалізму». Натомість «комуністична пропаганда – вид духовної діяльності, в ході якої здійснюється розповсюдження, впровадження і засвоєння наукових знань, її характер визначається природою та інтересами робітничого класу, які стали інтересами всього радянського суспільства й відображені в марксистсько-ленінській ідеології й політиці партії. Одним з основних завдань комуністичної пропаганди є формування у трудящих марксистсько-ленінського світогляду... Основними принципами комуністичної пропаганди як складової частини ідеологічної роботи КПРС є: партійність, науковість, єдність теорії і практики, зв'язок з життям, систематичність, послідовність і безперервність, оперативність, наступальність, аргументованість і дохідливість, диференційований підхід до мас. Провідні функції комуністичної пропаганди – освітня, виховна, організаторська. Ідейне й організаційне керівництво всією системою пропаганди здійснює партія...» Окрім поняття «пропаганда», автор вживає і термін «агітація». «В ідеологічній роботі КПРС, як процесі поширення ідей наукового комунізму в масах, виділяють два основні види діяльності: пропаганда і агітація, їх специфіка полягає насамперед у змісті, цілях і характері. Якщо основу пропаганди становлять теорія марксизму-ленінізму й політична стратегія партії, то основний зміст агітації – поточна політика, соціально-економічні проблеми, події й факти місцевого життя. Пропаганда допомагає з'ясувати загальні перспективні цілі комуністичного будівництва, охопити розвиток суспільства в цілому. Агітація забезпечує розв'язання найближчих тактичних завдань партії й народу...» [4].

Однозначно, коментуючи цю ситуацію варто зважити на думку Н. Яковлевої: «позитивна чи негативна оцінка явища пропаганди у різних державах залежить від їхнього історичного розвитку. Ставлення до політичної пропаганди довгий час було заангажованим через ідеологічні межі та історичні обставини, за яких вона розвивалася. Перша і Друга світові війни виявили незахищеність людської психіки перед використанням у політичному процесі потужних пропагандистсько-маніпулятивних технік. Це підтверджує необхідність дослідження еволюції форм і засобів, якими користуються комунікатори у процесі здійснення пропагандистського впливу...» [60, 1].

У «Юридичній енциклопедії» зауважується, що слово «пропаганда» походить від новолатинського слова «propaganda», а те відповідно від латинського «propagare» – «поширювати», «розповсюджувати» і визначається як діяльність, що передбачає системне поширення, поглиблене роз'яснення соціально-політичних економічних прав, поглядів, ідей, теорій та забезпечує формування у суспільстві певних настроїв, закріплення у свідомості громадян тих чи інших цінностей, орієнтацій, уявлень з метою максимального розширення кола прибічників відповідної ціннісної системи...» [58].

У словниковій статті подаються також і відомості про історію пропаганди. Так пропаганда «як явище виникла у давні часи. Термін «пропаганда» вперше використаний у назві організації «Конгрегація пропаганди віри» (лат. «Congregatio de propaganda fide»), заснованої в 1622 римським папою Григорієм XV для поширення католицизму шляхом місійної діяльності.

У 20–30-х рр. 20 ст. було закладено основи сучасної теорії пропаганди (німецький дослідник В. Меде, американські вчені Д. Лікас і С. Брітт та ін.), а згодом систематизовано та розвинуто засоби впливу на аудиторію, стимулювання відповідно почуттів і реакцій людей. Пропаганда – невід'ємна складова сучасного суспільного життя, причому в умовах формування

інформаційного суспільства її можливості неухильно зростають...» Автор наголошує, що «розрізняють пропаганду відкриту, коли джерело інформації відоме аудиторії, і таємну, коли справжній носій інформації невідомий або законспірований. Таємна пропаганда широко використовується при підготовці до війни і в ході воєнних дій з метою дезорієнтації та деморалізації противника, а також як засіб ведення психологічної війни. Як одна з форм політичної діяльності пропаганда відіграє важливу роль у період передвиборчих кампаній, за наявності внутрішньої напруги в суспільстві, конфліктних і кризових ситуацій. Нерідко за допомогою пропаганди здійснюється маніпулювання свідомістю людей і громадською думкою. П. завжди сприяє політизації та ідеологізації суспільного життя... Пропаганда є засобом і методом політичного та правового виховання, просвіти, згуртування людей задля спонукання їх до певних дій. Зміст, методи, форми і цілі пропаганди залежать від характеру здійснюваної політики. Ефективність пропаганди залежить від врахування її суб'єктами конкретної ситуації, умов, у яких вона здійснюється, особливостей її об'єктів, правдивості відображення дійсності, достовірності оцінок минулого і теперішнього [58].

У політологічному словнику також розуміння слова «пропаганда» виводиться від латинських «propaganda» і «propagare», що означають розповсюдження, і визначається як «...діяльність, що передбачає системне поширення, поглиблене роз'яснення соціально-політичних, економічних, правових поглядів, ідей, теорій і забезпечує формування в суспільстві певних настроїв, закріплення у свідомості громадян тих чи інших цінностей, орієнтацій, уявлень з метою максимального розширення кола прибічників відповідної ціннісної системи. Пропаганда як явище виникла у давні часи». Автором вживання слова «пропаганда» пов'язується з Папою Римським Олександром VII (папство у 1655–1667 рр.) (натомість мало йтися про Папу Григорія XV, оскільки Папа Олександр VI (Борджа) жив у інший період (його роки життя 1431–1503)) і документом «Конгрегація пропаганди віри»

(1622), яким зініціювалося поширення християнства за допомогою місіонерів.

Так само, як і попередній автор, виділяє пропаганду відкриту і таємну, коли справжній носій інформації невідомий або законспірований [18].

У словнику-довіднику «Соціальні комунікації» пропаганда визначається так: «популяризація і поширення філософських, релігійних, наукових, художніх чи інших ідей у суспільстві через усне мовлення, засоби масової інформації, візуальні чи інші засоби впливу на громадську думку. У вузькому смислі пропаганда розуміється як політична чи ідеологічна пропаганда, здійснювана з метою формування у мас певного політичного світогляду» [37, 260–261].

Фіксується і таке розуміння: створення уявлення, вигідного для індивіда, прошарку, класу, народу, країни через поширення дійсних чи вигаданих фактів, таємного навіювання, впливу як на свідому, так і підсвідому сферу [37, 260–261].

1.2. Михайло Скуленко про пропаганду

Визначення пропаганди подаються і в працях, що присвячуються її аналізу.

Звернімо увагу на визначення, запропоновані відомим українським дослідником пропаганди професором М. Скуленком. Він пропонує наступні дефініції. У книзі «Історія політичної пропаганди» зазначає, що «пропаганда(якщо брати цю категорія в цілому) є цілеспрямованим поширенням й утвердженням у суспільній свідомості тих чи інших ідей, поглядів, суджень, оцінок» [45, 3].

У іншій книзі цього автора «Журналістика і пропаганда» під останньої мається на увазі «поширення й утвердження в масовій свідомості ідеологічно

зумовлених систематизованих поглядів й уявлень, які становлять світоглядні позиції особистості й суспільства в цілому» [44, 7].

У монографії «Психологія пропаганди» М. Скуленко пропонує подібне, дещо спрощене тлумачення: «свідоме й послідовне розповсюдження й утвердження певних суджень і оцінок» [46, 4].

А в праці «Логічні засади пропаганди» пише про пропаганду фактично те саме: «розповсюдження та утвердження в масовій свідомості систематизованих суджень і уявлень, що відображають світоглядні позиції особи та суспільства в цілому» [47, 5].

Наявні визначення пропаганди узагальнимо у вигляді таблиці

Таблиця 1

Порівняльна таблиця визначення терміна «пропаганда»

особливий <i>вид</i> соціальної <i>діяльності</i> , основною функцією якого є <i>поширення</i> політичних, філософських, наукових, художніх та інших <i>ідей</i> і <i>поглядів</i> з метою <i>укорінення</i> їх у <i>суспільну свідомість</i> і активізації відповідної їм масової практичної діяльності [4].	<i>діяльність</i> , що передбачає системне <i>поширення</i> , поглиблене <i>роз'яснення</i> соціально- політичних економічних прав, <i>поглядів, ідей,</i> <i>теорій</i> та <i>забезпечує</i> <i>формування</i> у суспільстві певних настроїв, <i>закріплення у</i> <i>свідомості</i> громадян тих чи інших цінностей, орієнтацій, уявлень з метою максимального розширення кола прибічників відповідної ціннісної системи [58].	<i>діяльність</i> , що передбачає системне <i>поширення</i> , поглиблене <i>роз'яснення</i> соціально- політичних, економічних, правових <i>поглядів, ідей, теорій</i> і <i>забезпечує формування</i> в суспільстві певних настроїв, <i>закріплення у</i> <i>свідомості</i> громадян тих чи інших цінностей, орієнтацій, уявлень з метою максимального розширення кола прибічників відповідної ціннісної системи [18].
Створення уявлення, вигідного для індивіда, прошарку,	пропаганда(якщо брати цю категорія в цілому) є	поширення й утвердження в масовій свідомості ідеологічно

класу, народу, країни через поширення дійсних чи вигаданих фактів, таємного навіювання, впливу як на свідому, так і підсвідому сферу [37].	цілеспрямованим поширенням й утвердженням у суспільній свідомості тих чи інших ідей, поглядів, суджень, оцінок [44, 3]	зумовлених систематизованих поглядів й уявлень, які становлять світоглядні позиції особистості й суспільства в цілому» [43, 7].
свідоме й послідовне розповсюдження й утвердження певних суджень і оцінок» [45, 4].	розповсюдження та утвердження в масовій свідомості систематизованих суджень і уявлень, що відображають світоглядні позиції особи та суспільства в цілому» [47, 5].	популяризація і поширення філософських, релігійних, наукових, художніх чи інших ідей у суспільстві через усне мовлення, засоби масової інформації, візуальні чи інші засоби впливу на громадську думку. У вузькому смислі пропаганда розуміється як політична чи ідеологічна пропаганда, здійснювана з метою формування у мас певного політичного світогляду» [37, 260–261].

Варто звернути увагу й на відмінності між поняттями «пропаганда» й «агітація». На наш погляд, найкраще це питання розкрив М. Скуленко у книзі «Журналістика і пропаганда». Український вчений виводить розуміння цих понять від спрямованості цих двох видів масово-політичної діяльності на різні сфери суспільної свідомості.

Суспільна свідомість як мисленнєве віддзеркалення навколишньої дійсності, поділяється на дві великі сфери:

- 1) суспільну психологію;
- 2) суспільну ідеологію [44, 5].

Суспільна психологія пов'язана з агітацією. Головний об'єкт її впливу – громадська (суспільна) думка як прояв суспільної свідомості в діяльності мас [44, 5]. Пропаганда співвідноситься з іншою сферою суспільної свідомості – з суспільною ідеологією як системою поглядів, уявлень особистості й суспільства. На відміну від суспільної психології, змістом якої є не систематизовані й порівняно швидко змінні судження й оцінки, суспільна ідеологія завжди проявляється як концептуальне. Відносно стабільне й систематизоване знання [44, 6].

Пропаганда прагне створити систему поглядів, стійкі оцінки й думки. Агітації ж важливо створити відношення до даних фактів [44, 6].

Щодо власне появи пропаганди як дії поширені дві точки зору. Прихильники першої обстоюють початок пропаганди від часів появи технічних засобів комунікації – перших друкованих газет. М. Скуленко не приймає таке бачення, аргументуючи так: «пропаганда здійснювалася й до винаходу друкарського станка, зрозуміло, що і в інших формах й іншими засобами» [44, 7]. Інша точка зору – це поява пропаганди в період рабовласництва (II – I тис. до н.е.). Обумовлюється такий погляд тезою, що пропаганда є засобом поширення ідеології. Ідеологія – виразник класових інтересів. Відповідно пропаганда з'являється при поділі суспільства на протилежні класи, що цілком збігається з періодом існування рабовласницьких країн.

У XX ст. пропаганда зазнає кардинальних змін. Передумов для того було чимало: зміни в капіталістичному суспільстві, активність соціалізму, науково-технічна революція. Майже більшу частину століття дві пропагандистські системи функціонували паралельно (капіталістична і

соціалістична). Натомість як до цього відбувався послідовний перехід від однієї системи до іншої.

Активізувалася сфера пропагандистської демонстрації, особливо на рівні семіотичної комунікації (знаки, прапори, архітектура, навіть мода, пісні, жести, заклики, ритуали тощо). Змінюється система політичного інформування завдяки появі технічних засобів масової комунікації (радіо, телебачення, кінематограф, книговидавання), а також технологічні (мається на увазі гуманітарні) засади.

Особливого посилення пропаганда набуває за часів Першої світової війни, революції, Другої світової війни. Активно використовувалися хронікальний, публіцистичний і художній дискурси; здійснювалася спеціалізована підготовка пропагандистів і агітаторів, активною була не тільки пропаганда, але й контрпропаганда [44, 24]. Аналіз змістового наповнення пропагандистських матеріалів аргументувався такою тезою українського науковця: «Функціями, цілями і завданнями пропаганди визначаються основні змістові напрями її діяльності. Можна виділити дві великі сфери тематичної спрямованості пропаганди. Одна з них співвідносна з функцією політичної просвіти, інша – з функцією ідейного виховання. У сфері політичної просвіти розрізняються

- виробничо-економічна пропаганда,
- науково-технічна пропаганда,
- пропаганда з проблем соціального розвитку суспільства,
- культурно-просвітня пропаганда,
- пропаганда з питань зовнішньої політики й міжнародних відносин» [44, 42].

Політичної просвітою пропагандистська робота не обмежувалася, а тому реалізація ідейно-виховної функції журналістської пропаганди здійснювалася на таких напрямках, як:

- формування наукового світогляду,
- участь у трудовому вихованні,

- утвердження комуністичної моралі,
- патріотичне й інтернаціональне виховання,
- правове виховання,
- атеїстичне виховання,
- боротьба з неприйнятною соціалістичним суспільством мораллю,
- боротьба проти буржуазної ідеології.

Іншими словами, можна знову говорити про інші два пропагандистських потоки: переважно перший роз'яснював партійні і державні документи (рішення з'їздів партії, постанови уряду, укази тощо); другий ілюстрував участь пропаганди «у мобілізації мас на виконання тих чи інших заходів, що мають держане значення...» [44, 53].

Варто також зважити й на те, що цілі пропаганди можуть бути загальними і специфічними й відповідно до напрямку пропагандистської діяльності можуть бути не тільки загальними, але й специфічними. Зокрема основна увага в спортивній газеті приділятиметься питанням фізкультури і спорту, у медичній – медицині й охорони здоров'я. Проте специфіка видання і відповідно пропагандистських матеріалів в жодному разі не дозволяє не формувати систематизовані уявлення масової свідомості щодо актуальних для суспільства питань і стимулювання діяльності, відповідної цим уявленням.

Питання про напрями пропагандистської діяльності має не тільки теоретичне, але й практичне значення. Знання основних напрямів пропаганди уможливорює краще й ґрунтовніше планування роботи редакції [44, 54]. Наприклад, у 1920-х – 1930-х рр. у жіночих журналах час від часу редакція зверталася до робітників з проханням писати на ті чи інші теми, озвучувати ті чи інші проблеми в наступних номерах часописів, тобто заздалегідь прописувала тематичний репертуар.

Окрім цього, матеріали в журналах позиціонували як пропаганду теорії (теоретична пропаганда), так і пропаганду результатів суспільної практики.

Окрім того, журнальні матеріали характеризувалися, по-перше, як матеріали стратегічної пропаганди, по-друге, як матеріали тактичної пропаганди (оперативно-інформаційні). Останні регулярно друкувалися в пресі.

Отже, зважаючи на вищезазначене можемо сказати, що: слово «пропаганда» походить від латинського слова «propaganda», яке означає «те, що підлягає розповсюдженню» – це особливий вид соціальної діяльності, суть функціоналу якої поширювати ідеї і погляди (політичні, філософські, наукові, художні тощо) з метою закріплення їх у суспільній свідомості і активізації відповідної їм масової практичної діяльності.

При аналізі матеріалів журналів будемо спиратися на основні засади пропагандистської діяльності, виписані саме радянськими пропагандистами (зокрема Михайлом Івановичем Скуленком).

Більшість з проаналізованих нами журнальних матеріалів за мету мали формування системних уявлень і поглядів, формування нового світогляду. Вона ґрунтувалися на конкретних фактах (подієвій інформації). У свою чергу це дозволяло представляти контент ніби двома потоками:

- перший суто новинний (події в країні, за кордоном);
- другий – пропагандистський (передовиця, кореспонденція, науково-популярна стаття, бесіда, фейлетон та ін.).

Саме другий потік створював фон для формування й закріплення громадської думки. Не можна не відзначити, що в центрі уваги журналіста були події дня, явища, котрі були актуальні важливі для розвитку суспільства. Це дозволяло поширювати й утверджувати зумовлені класовими відношеннями ідеї, судження і погляди, стимулювати свідому активність мас з метою соціального управління суспільством [44, 24].

М. Скуленко писав: «Журналістська пропаганда проявляє свою специфіку в тому, що вона щоденно, у багатьох випадках з великою оперативністю, аналізує з партійно-класових позицій актуальні явища і факти, безпосередньо чи то опосередковано беручи участь у соціальному управлінні»

Отже, аналіз пропагандистський дискурс в журналах про культуру ми здійснюватимемо, спираючись на вищенаведену характеристику двох сфер тематичної спрямованості пропаганди

1) У сфері політичної просвіти це: виробничо-економічна пропаганда, науково-технічна пропаганда, пропаганда з проблем соціального розвитку суспільства, культурно-просвітня пропаганда, пропаганда з питань зовнішньої політики й міжнародних відносин» [44, 24].

2) Ідейне виховання представлялося як: формування наукового світогляду, участь у трудовому вихованні, утвердження комуністичної моралі, патріотичне й інтернаціональне виховання, правове виховання, атеїстичне виховання, боротьба з неприйнятною соціалістичним суспільством мораллю, боротьба проти буржуазної ідеології.

Підкреслимо, що реалізація одного пропагандистського напрямку в журналістському матеріалі зустрічається вкрай нечасто, зазвичай їх поєднано декілька у певному підпорядкуванні чи то порядку значимості.

РОЗДІЛ 2 КУЛЬТУРА, ЖУРНАЛІСТИКА І ПРОПАГАНДА

2.1. Пропагандистський дискурс журналів про культуру «Культфронт», «Культробітник»

Контент культури в журнальному дискурсі представлявся активно. Інша річ – ідеологічні й смислові акценти, які своїми трансформаціями реагували на виклики часу.

Перш, ніж аналізувати зміст часописів, варто нагадати суть поняття «культура».

«Термін «культура» виник у епоху античності, у Давньому Римі.

Латинською мовою «cultura» означає обробіток, освіту, розвиток. Спочатку цей термін використовувався для визначення процесу обробки ґрунту. Давні греки розуміли його як свою відмінність від варварських народів. У середньовіччі культурою вважали прагнення ідеалу, бездоганності – релігійної – у Європі, особистої – на Сході. У Новий час цей термін стали вживати, визначаючи ступені виховання, освіти, інтелекту, спроможність дотримання норм етики та етикету, сукупність художньої та творчої діяльності. У Новітній час до нього також додали стиль, метод та рівень досконалості, які досягаються в опануванні тієї чи іншої галуззі знання чи діяльності, вміння, процес творення й розподілу матеріальних та духовних цінностей, їх використання. З цього витікає, що поняття «культура» неоднозначне, полісемантичне, багатозмістовне.

Культура є унікальною характеристикою людської життєдіяльності. Тому вона вельми різноманітна у своїх конкретних проявах. Можна говорити про комунікативну культуру, інформаційну культуру, культуру праці, культуру побуту, політичну культуру, моральну культуру, культуру міста, культуру села, культуру особистості, культуру родини, культуру

виробничого колективу тощо. У кожної культури є своя специфіка: національна, територіальна, історична. Культурний рівень, фактори, що впливають на нього, його критерії визначають можливості приєднування до тієї чи іншої культурної діяльності різних людських спільнот. У їх середовищі відбувається культурна діяльність індивідів. Ця діяльність має характер відтворювання. Сутністю, головним змістом та призначенням культури є процес суспільного відтворювання та розвитку людини як суб'єкта різноманітної соціальної діяльності. Інакше кажучи, кожен окремий індивід лише тоді вважається «культурною людиною», коли він володіє засобами користування досягненнями суспільства, у якому живе. Суспільне виробництво є й умовою, й передумовою діяльності людини. Культура є свого роду принципом зв'язку суспільства та індивіда, засобом його входження у соціальне життя. Здібності користуватися тим, що створило та накопичило суспільство, оволодіння засобами цього користування характеризують процес культивування людини.

Зважаючи на діяльність, культура складається з трьох аспектів: соціокультурної діяльності людини, наслідків цієї діяльності та ступеня розвитку діючої особистості. Соціокультурна діяльність людини містить в собі економічну, політичну, художню, релігійну, наукову, моральну, правову та інші сфери. Ці види діяльності притаманні культурі у всі часи. Однак форми та засоби соціокультурної діяльності, рівень розвитку неоднакові у різних культурах та епохах. Вони можуть вдосконалюватися чи змінюватися.

Розвиток особистості відбувається виключно у наслідок соціокультурної діяльності у межах тієї чи іншої культури. Рівень розвитку особистості визначається ступенем засвоєння нею культурних цінностей, принципів, норм, ідеалів, навичок та регуляторів. Особистість одночасно виступає і як суб'єкт культурної творчості (створює культуру), і як об'єкт культурного впливу (засвоює культуру). Тобто людина створює культуру, а культура створює людину [36, 131–145].

У 1920-х – до початку 1941 року в Україні видавалися такі журнали про культуру, як:

«Культробітник» – друкований орган Всеукраїнської й Харківської ради професійних спілок та Всеукраїнських комітетів спілок. Журнал виходив двічі на місяць і містив матеріали, присвячені питанням культурно-просвітницької роботи, антирелігійної пропаганди, діяльності робітничих клубів та гуртків тощо. Видання існувало з 1927 р. по 1930 р.;

«Культфронт» – журнал був офіційним друкованим органом Всеукраїнської ради професійних спілок України. Виходив 1931–35 рр. у Харкові, висвітлював питання культурно-освітньої роботи на Україні. Видання продовжувало діяльність своїх попередників (таких як «Культробітник» 1928–1930 рр.). Головним, завданням журналу було сприяння поширенню української радянської соціалістичної культури серед трудящих України [20];

«Колбуд» – місячник був попередником журналу «Соціалістична культура» і виконував роль офіційного органу Міністерства культури від 1936 г. до середини 1937 р. Видання було призначено для працівників сільських бібліотек, клубів, будинків культури тощо. Журнал висвітлював різні аспекти культурно-освітньої роботи радянської України, містив практичні поради до організації самодіяльності, матеріали для самоосвіти тощо [20];

«Соціалістична культура» – щомісячник, друкований орган Міністерства культури, а з 1970 року і Ради профспілок УРСР. Матеріали часопису присвячувалися різним аспектам культурного життя України: літературі, книговидавництву і книгорозповсюдженню, кіну, театру, музеям і т.д. Зараз виходить як «Українська культура» радше як репрезентативного видання Міністерства культури [20].

Про що ж писалося в журналах про культуру у 1920-х – 1930-х роках і як змінювалося їх змістове наповнення з часом. Так велику вагу в ті часи

мали партійні постанови й документи. Їх не могли оминати увагою на шпальтах видань.

Зразком роз'яснення партійних і державних документів є матеріал «Всеукраїнська культнарада сільгоспліспрацівників» (1928, № 1) С. Ковгана.

Автор тексту зауважував, що «низький рівень сільськогосподарського та лісового робітництва та наймитів, недостатня їх політична свідомість досі стають на перешкоді виконання так практичних, як і політичних завдань спілки... Всеукраїнська культнарада, що відбулася в середині грудня, а потім пленум ВУК'у на якому стояли питання культосвітньої роботи, мали своїм завданням зробити великий перелом у нашого спілкового активу та апарату, в його ставленні до культурно-освітньої роботи спілки, підсумувати місцевий досвід різних галузей культосвітньої роботи та дати певну політичну та практичну установку по важливіших питаннях культосвітньої роботи» [23, 6–7].

Саме тому на часі питання залучення до роботи найкращих культробітників, збільшення фінансової бази культосвітньої роботи, підготовки профспілкових робітників, створення методичної бази для їх підготовки, зміни в системі управління культурою, її фінансуванні, активізації масових форм культроботи тощо. Актуальною на ті часи залишалася проблема неписьменності серед сільгосплісробітників та наймитів, їх дітей. Як позитивний факт, відзначалася діяльність газети «Наймит», аби вона була доступнішою масам, її ціну знизило до однієї копійки, а наклад збільшили до 60–70 тисяч.

У дусі ознайомлення й констатації рішень пленуму представляється стаття «Підсумки пленуму Ком. Спортінтерну» («Культробітник», 1928, № 1). Комуністичний Спортінтернаціонал – міжнародна організація, що курували питання розвитку фізкультури й спорту. Констатувалися й прийняті дати проведення спартакіад у 1928 р.: у лютому в Норвегії, літні – у Празі та в Москві.

Міжнародний пропагандистський дискурс підтримується й змістом матеріалу «Українці за океаном» («Культробітник», 1928, № 12) у розділі «Культурне життя за кордоном». Йдеться про досвід культурно-освітньої роботи української діаспори у Канаді, США. Підкреслимо знову, що така тематика матеріалу в контексті українізації – цілком нормальна, натомість кількома роками пізніше, подібне буде вважатися оповіддю про ворогів. Так, досвід Канади розкривається на прикладі товариства «Український робітничо-фермерський дім», котрий «нині нараховує 81 загальних відділів, 48 відділів жіночої секції, 6 об'єднаних товариств і 41 відділ секції молоді – разом 176 відділів.. Турфдім має при своїх відділах 59 драматично-співацьких гуртків, 56 мандалінових оркестрів, 45 дитячих шкіл... Крім дитячих шкіл, ...улаштували курси для неграмотних та малограмотних, організували вищі курси для підготовки навчителів, провадили доповіді, мітинги, спільні читання тощо. Нарешті Турфдім видає 2 журнали – «Робітниця» та «Світ молоді», та дві газети – «Фермерське життя»..., «Українські робітничі вісті»...» [54, 41]. Особливо в цій ситуації автора матеріалу дивує той факт, що «українське населення Канади абсолютно не має фахівців – культурних робітників, і всі ці величезні досягнення серед нашого робітництва в Канаді є плодом тяжкої героїчної праці самих робітників, що після заводської роботи йдуть до своїх Турфдомів...» [54, 41–42].

Схвалюється й культурно-просвітницька робота з-поміж мільйона українців у США, більшість з яких робітники й селяни. Українська діаспора має цілу низку організацій, зокрема найстарішу – «Український народний союз» (до 20 тис членів) (видає газету «Свобода»), «Український робітничий союз» (видає газету «Народна воля»), «Народна поміч», «Згода братів», «Оборона України», «Січ»... Матеріал є ідеологічно заданим, оскільки пропагує саме класовий принцип і підтримує робітників, селян, інші стани називає шахрями, політиканами, «що визискують малоосвіченого

переселенця-робітника» [54, 43]. Відповідно акцентує увагу тільки на розповіді про «Український робітничий союз».

Доповідь тов. Рабічева на IV Всеукраїнському з'їзді профспілок («Культурна революція та завдання профспілок в культурній роботі») була надрукована в 1928 р. у № 23–24 і займала майже десять сторінок. Це формат своєрідного звіту і прокреслення перспектив на ниві культурної роботи в Україні. Автор зазначає, що розпочався своєрідний «культурний похід»: робітництво прагне вступати до вузів, «почався величезний натиск на театри», спостерігається активний обіг книжкової продукції, констатується «натиск на музику», розвивається екскурсійна робота, робота різногалузевих аматорських гуртків. І в усьому цьому заслуги апарату управлінців немає, це досягнення самодіяльного обраного апарату, який висуває саме робітництво. Завдяки цьому культурний рух став масовим рухом.

Без сумніву, що така ситуація, котра не так як хотілося б, контролюється не управлінцями, а масами була неприпустима. Тому Рабічев підкреслює, «щоб ми самі, ми насамперед ми, були організацією, що організує, оформляє соціальний вплив, соціальне замовлення пролетаріату на сучасних письменників, на сучасного культурного діяча» [25, 5], підконтрольним мав бути і процес українізації.

Увага приділялася й пропаганді художнього слова, української книжки. Так чи інакше, але політика українізації була результативною. Стаття П. Тімохіна «Пропаганда нової української книжки» («Культробітник», 1928, № 12). Головна проблема – це активізація читацького інтересу до сучасної української літератури. Класиків читають, а сучасників – ні. Хоча, як стверджує автор, серед сучасників є популярні, наприклад «Сонячна машина», В. Винниченка, його роман Тімохін називає «прибутковим» і думаю, що через те, що в ньому немає селян, а є князі, банкіри та ін.

Аналізована стаття радує тим, що ще не настали часи репресій і розстрілів, і Тімохін виділяє успіх дійсно хороших книг нових письменників: «Місто» Підмогильного, «Недугу» Плужника, «Миколу-Яроша» лісового та

ін. Проте і такі цікаві твори мало популяризуються. Автор статті пропонує бачення виходу з цієї проблеми. «слід було більше відводити місця сучасній літературі на шпальтах загальної преси, як от: «Вісті», «Комуніст», «Пролетар», бо того, що вміщується в «Критиці» та «Літературній газеті» зовсім не досить. Той, хто читає «Критику» та «Літературну газету», тому вже не потрібна агітація і пропаганда нової української книжки, той її вже й так читає. А загальна преса не повинна обмежуватися тільки рецензіями, та час від часу доповідями про літературну сучасність. Цього мало...» [50, 25]. Окрім друку творів у загальних виданнях, автор пропонує активізувати роботу соціологів щодо вивчення читацької аудиторії, змінити розстановку акцентів щодо вивчення літературного репертуару у доповідях лекторів та керівників літгуртків, посилити роботу бібліотек у справі пропаганди нової української книжки.

«Тільки так, об'єднуючи зусилля преси, лекторів та бібліотеки, ми зможемо просунути нову українську книжку в широкі читацькі кола, і ми гадаємо, що ці співробітники культурного фронту – преса, лектори й бібліотека – дійсно, утворять місцеву спілку й одержать великі перемоги в цій найважливішій галузі культурного фронту» [50, 26].

Тема правильної української літератури підтримується в статті М. Самуся «Класова боротьба в українській літературі останніх років» (1928, № 23–24). Навіть не зважаючи на активну українізацію, автор буквально «розмазує» українських академіків Сергія Єфремова й Агатангела Кримського, називаючи одного «жовто-блакитним мрійником», а другого, його спільника, «переконаним комуністом», іронізуючи з власних слів Кримського [42, 36].

Тема боротьби на рівні ідеологій – головна у статті Б. Невельського «До перевірки й самокритики в антирелігійній пропаганді» («Культурбійник», 1929, № 2). Саме культфронт має стати надійним захисником альтернативного ідеологічного впливу, оскільки «Церковники, баптисти, євангелісти й інші сектанти вже зараз вийшли далеко за межі своїх

молитовних будинків, вони мають кадри агітаторів, що йдуть в гущу робітників, мають «бригади роз'їзних інструкторів», мають свої і «оргвідділи» і «агітпропи», вони пристосовують свою роботу до умов, серед яких знаходиться та група, до якої вони хочуть пролізти. Вони посилили свій зв'язок з усією ворожою нам антирадянською наволоччю, вони мають свої стінні газети, вони одержують грошову допомогу з-за кордону...» [29, 1]. Ця тема продовжується кореспонденцією Г. Піменіва «Похід гірників на попів та сектантів» («Культробітник», 1929, № 2), де на конкретних прикладах шахт Донбасу йдеться про антирелігійну роботу на культурній ниві

Автор підкреслює, що попередня боротьба з релігією здійснювалася переважно через доповідачів напередодні якогось церковного свята. На часі змінити форми роботи, зокрема організовувати культурні установи для постійної боротьби «біля роз'яснення значення релігійного руху, біля контрреволюційної його ролі.... » [33, 15]. Це питання було розглянуто на VIII з'їзді профспілок і вніс це питання в резолюцію з культроботи.

Важливим здобутком економічного зростання СРСР була п'ятирічка. Про неї писав автор під криптонімом А.П. у статті «Пропаганда п'ятирічки... і доповідач із центру» («Культробітник», 1929, № 17). Матеріал критичний, у ньому йдеться про недолугий виступ доповідача з центру на тему, про яку могли доповісти й місцеві комунікатори. «Кожний спілковий робітник... зобов'язаний невтомно і терпляче... пояснити масі господарські і політичні завдання, що стоять перед нами, суть і зміст п'ятирічного плану... » [2, 6]. Для пропаганди трудових звершень варто було б випустити відповідну пропагандистську літератури, окремо для агітаторів, окремо для пересічних громадян, зняти художні фільми про героїв п'ятирічки, і заощаджувати кошти на непрофесійних пропагандистах.

У настановчій статті журнал «Культфронт» (1931, № 27) друкував матеріал А. Лазорищака. «Переобираючи низові профланки, вивершемо перебудову культроботи». Автор напередодні перевиборів у профспілках порушує питання необхідності «гострої більшовицької самокритики» всієї

культурно-політичної роботи профспілок. Для нього важливо акцентувати на двох моментах: «справа змісту роботи і організаційна перебудова роботи». Окрім того, що вся культурно-побутова робота мала виконуватися в руслі виконання директив Сталіна, важливим наголосами були також: покращення соціально-побутових умов робітництва («за чистий гуртожиток, зразкову їдальню, кращий кооператив, лазню тощо»); підготовка кадрів; питання ліквідації неписьменності і малописьменності; продовження змички міста з селом, що сприяє розвитку подальшої колективізації та ін. Подальша робота над цими питаннями вбачалася в остаточному складанні єдиних планів культроботи на підприємствах; збільшення участі профорганізацій у національно-культурному будівництві; перебудова керівництва роботи профспілок у культурно-політичній роботі.

Подальший культурний розвиток не уявлявся можливим і без змін у системі освіти, що також представлялося на шпальтах видання. Настановча стаття «Піднести якість навчання» («Культфронт» (1931, № 27) була відгуком на Постанову президії ВУРПС про реалізацію постанови ЦК ВКП(б) про початкову й середню школу. У матеріалі наголошувалося на необхідності розгортання широкої масової роботи щодо проведення «широкої масово-роз'яснювальної роботи серед робітничих мас, профспілкових організацій», розгортання «широкої критики всіх опортуністичних збочень у теорії педагогіки та практики шкільної роботи»; перегляду навчальних програм і підручників; покращити методичне керівництво школою, спираючись на досвід і роботу найкращих вчителів; акцентувати на подальшій політехнізації школи; з метою ліквідації дефіциту педагогічних кадрів створити стаціонарну сітку педагогічних технікумів і педагогічних інститутів та ін.

У контексті розвитку пропагандистської журналістики цікавим є матеріал О. Розенфельд «Війна казенщині, війна критикобоязні» («Культробітник», 1928, № 12), у якій аналізується відповідність власне

журналу «Культробітник», який існує лише півроку, відозві ЦК ВКП(б) про самокритику.

Автор від початку прописує тезу про те, що журнал не відповідає сучасним вимогам розвитку преси. «Він має стати ініціативним, бойовим – насиченим яскравими конкретними фактами. Він мусить зворушувати думку!» [40, 1]. Зважаючи на це, прописуються основні завдання часопису: «давати низовому культпросвітробітникові конкретний практичний матеріал, що допомагав би в посвяжденній роботі, насамперед в українізації культроботи...»; найважливіше – «наш журнал повинен бути керовничим органом, що сприяв би правильній лінії культроботи в умовах культурної революції на Україні...» [40, 1]. Надалі у статті викриваються хиби і вади, що цілком вкладалися в концепцію самокритики. Важливим, як на нас, є акцент на роботі з робсількорами й допомозі їм спілкових організацій.

Як саме реалізуються окреслені завдання й закріплюється потрібна інформація, модель поведінки тощо у свідомості мас, можна прочитати в кореспонденції Ягніченка «Пролетарі харківського тракторного показали зразки більшовицької роботи. Покажіть ці зразки на культурній ділянці» журнал «Культфронт» (1931, № 27). Йдеться про регіони, зокрема Харківщину. У матеріалі зазначається, що «в переможних боях за своєчасний пуск тракторного велетня відіграла величезну роль культполітробота...». Як саме велася робота – переоповідалося на конкретних прикладах, які мали стати наслідуваними більшістю. Так 12 барак-комуна «об'єднує 155 робітників. 155 робітників-ударників, 155 культактивістів. У комуні жодного неписьменного. Майже всі комунари охоплені школами, курсами, робфаком тощо. П'ять гуртків «Техніка масам», літературний, політгурток, гурток першої допомоги. Стінгазета, листівка-багатотиражка, бібліотека...» Окрім цього, у матеріалі розписується, яким саме було наповнення цієї роботи: «Усю культурну роботу спрямували на виконання виробничих завдань. 12-й барак взяв на культбуксир відсталі. Систематично провадив розмови, читки, лекції тощо. Ударники-культармійці вели вперту боротьбу з прогулами,

боролися за виконання виробничих завдань, за поширення ударництва...» [59, 7–8].

Підкреслювалося автором і важлива роль преси. «Почесний місце в боротьбі за своєчасний випуск заводу посіли тракторобудівські газети «Темп» і штурмівка «Удар». І газета «Темп», і штурмівка «Удар» завоювали собі серед робітників велику популярність... На чолі всієї преси газета «Темп» зуміла мобілізувати навколо себе усю низову пресу та робкорів. Преса будівництва та заводу нараховує до 100 одиниць...» [59, 8].

Не обминалося увагою і питання:

підготовки кадрів, як і годиться аналітичному матеріалу, активно використовувалися цифрові показники. «Минулого року на початку навчання школа ФЗ охоплювала близько 200 дітей, потім 400, 600 і цього року школа охоплю вже 1067 дітей...». Школярам побудували нове приміщення, яке вміщатиме більш 2000 дітей;

чистого культурного житла, на шляху до створення якого було чимало перешкод. «за проводом комсомолу організували штурм за чистоту. Перед штурмом провели велику масову роботу, мобілізуючи увагу всієї громадськості... Боротьба за нове, чисте, культурне житло перетворилася на похід всієї пролетарської громадськості ХТЗ і пролетарів столиці...» [59, 8];

допомоги в культурній боротьбі шефів. Для ХТЗ важливою була допомога «Укркнигоцентру», радіоуправи, міськпрофради, проте вони з нею зволікали. «Щодо муздрамінституту, інституту комосвіти, інституту чужоземних мов, інституту наукової педагогіки, то ці культшефи навіть і забули про Тракторбуд...» [59, 8]. Не всі шефи виявилися такими, зразком став Харківський художній інститут;

клубна робота, робота гуртків і червоних кутків, задля оптимізації роботи яких створюються буксирні бригади. Основні сили в цьому питанні сконцентровано було на будівництві клубу ХТЗ;

«боротьба за ліквідацію неписьменності, за створення нових кваліфікованих кадрів для заводу...» [59, 9] як одне з провідних завдань.

Виконання усіх напрямів зафіксовано автором у висновках до статті, що слугують і своєрідними закликком до подальшої діяльності у культурному штурмі: «жодного неписьменного робітника ХТЗ, жодної дитини поза школою, на височінь масову роботу, художню роботу, роботу бібліотек, за справжню політичну школу, за технічно озброєного робітника, за створення нових кадрів...» [59, 9].

Питання технічної пропаганди представлялися у кореспонденції В. Білогорцева «Миколаївці зуміли підкорити міжнародний зв'язок завданням технічної пропаганди» «Культфронт» (1931, № 27).

Пропаганда культурного життя, підвищення його рівня подається у аналітичному фейлетоні «Нечемний партком» (автор Вас. Ч.) («Культфронт» 1931, № 27).

Автор іронізує з приводу занепаду культурної роботи на фоні прийняття відповідної постанови уряду про її покращення. За приклад береться певна шахта на Донбасі (рудня № 5 Горлівського району), де «ні клубу, ні радіо, ні червоних кутків. Клуб завмер, радіо захрипло, кутки не працюють – просто консервація якась...»

І все це відбулося з вини тов. Макуленка, який є культурною людиною, бо він людина музикальна і весь робочий день «грає на гітару і співає відомого «революційного» романсу: «ти мене не любиш, не жалеєш»...» [13, 13].

При цьому маючи на увазі, що його «не любить, не жалеєть» партколектив, до якого Макуленко звернувся із заявою про звільнення. Автор фейлетону у висновку підкреслює, що «новий культорганізатор може був би менш музикальний аби мав би якісь інші культурні властивості, наприклад: діловитість, працездатність, ознайомлення з організацією культроботи. У гарних культробітників є прекрасні властивості, щоб ви знали...» [13, 13].

Оскільки журнал мав чітку спеціалізацію, він мав порушувати не тільки питання загальної пропаганди, а й спеціалізовані (у нашому випадку відповідні й типу видання – журнал про культуру).

Так, про значення і роль художньої літератури і письменників у розбудові пролетарської культури йшлося в розмові з відповідальним секретарем ВУСПП Іваном Микитенком «В боротьбі за пролетарську літературу (п'ятиріччя ВУСПП та «Молодняка»)» «Культфронт» (1931, № 27).

Основним завдання на найближчий час І. Микитенко вважав – «поворот усієї організації лицем до творчих питань, до висвітлення героїв п'ятирічки, до конкретної творчої роботи всіх пролетарських письменників і, насамперед, - призовників-ударників, посилення відповідальності за кожен конкретну ділянку роботи, проти знеосібки в творчості пролетарських письменників – у цьому зміст перебудови...» [12, 17]. Досягти всього цього можна буде завдяки розгортанню творчої дискусії, яка повинна стати «боротьбою проти літфронтівщини і переверзінства на Україні, проти воронщини, проти нацдемівщини, проти правої та «лівої» небезпеки в літературі та примиренстві до них, проти меншовицького ідеалізму, механістичних теорійок та різних інших виявів ворожої ідеології на всіх ділянках мистецтва...» [12, 17]. Навіть не приховуючи, автор чітко озвучив потребу ідеологічної чистки національної літератури.

Окрім зазначених журналів про культуру, українська журналістика представлялася різноплановими журналами, у яких більш детально йшлося про різні види мистецтва. Це були такі видання, як:

«Музика» – видання є офіційним друкованим органом Всеукраїнського музичного товариства імені Миколи Леонтовича. Воно виходило з 1923 по 1925 рік і, після дворічної перерви, поновило свою роботу у 1927 році. Головним редактором журналу був український композитор, музикознавець, педагог і громадський діяч Пилип Козицький. Видання розглядало теоретичні та практичні питання музики, її розвиток на території країни, містило матеріали не тільки вітчизняних авторів, а й переклади статей зарубіжних музикознавців [20].

«Сільський театр» є мистецьким громадсько-політичним журналом, друкованим органом Харківського міського відділу мистецтв Управління політосвіти УРСР. Виходив щомісяця з 1926 року по 1931 рік. У «Сільському театрі» друкувалися одноактні п'єси, інсценізації, рецензії на вистави професійних і самодіяльних театрів, поради митців аматорам театрального мистецтва. Журнал відіграв велику роль в організації робітничо-селянських театрів в Україні (що згодом стали робітничо-колгоспними театрами). З виданням співпрацювали А. Петрицький, Л. Болобан, Й. Шевченко та ін. [20].

«Радянський театр» – видання виконувало функції офіційного органу Управління мистецтв Народного комісаріату освіти. Журнал виходив раз на два місяці у Харкові з серпня 1929 р. по 1931 р. У ньому висвітлювалися питання теорії, історії, практики театру та відомості про театральне життя УРСР, СРСР та закордону. На його сторінках відбувся диспут на тему мистецьких шукань у театрі, у якому взяли участь Л. Курбас, М. Скрипник та В. Сухино-Хоменко [20].

«Музагет» – (1919) журнал є офіційним виданням однойменної літературно-художньої групи, що об'єднувала поетів та художників різних напрямів, переважно естетико-символістських напрямів. У журналі друкувалися вірші О. Слісаренка, В. Поліщука, Д. Загула, написані в абстрактно-символістській манері. Разом з цим, «Музагет» вперше опублікував вірш П. Тичини «Плуг» та дослідження Ю. Меженка про збірку П. Тичини «Сонячні кларнети» [20].

«Життя й революція» – український радянський літературно-художній журнал. Почав виходити у 1925 р. як «журнал громадського життя, літератури й науки». У перших п'яти номерах за 1925 переважали статті економічного та політичного характеру. Далі перетворився на літературно-мистецький, громадсько-політичний, науково-популярний місячник. У 1932 став органом Федерації радянських письменників України, у 1933 —

місячником оргкомітету Всеукраїнської спілки радянських письменників. Проіснував до 1934 р. [20].

«Экран» – ілюстрований щотижневий журнал «Робітничої газети». Видання було засноване в 1923 р. у Харкові. Воно було одним з перших друкованих органів ВУФКУ (Всеукраїнське фотокіноуправління) і, власне, висвітлювало його роботу, інші питання радянського кінематографу та новини іноземного кіновиробництва. Проте, через брак коштів, творчих сил і власних фільмів, даний журнал (як і його попередник «Фото-Кіно») проіснував недовго, був закритий і через кілька років замінений журналом «Кіно» та інші часописи [20].

З 1925 р. в Україні почав виходити журнал «Кіно» як орган ВУФКУ (Всеукраїнське кінофотоуправління) – «державна установа, яка об'єднала всю галузь, включаючи кіностудії, кінопрокат, кінопромисловість, кіноосвіту та кінопресу; при ній була створена Кінофабрика ВУФКУ» (Згодом – кіностудія імені Довженка, котра стала першою, а з часом і найбільшою кіностудією як в радянській, так і в незалежній Україні). Це були 1926–1928 рр.: спочатку – Київська кінофабрика ВУФКУ (Всеукраїнське фотокіноуправління), з 1930 – «Українфільм», з 1939 – Київська кіностудія (з 1957 – ім. О. Довженка), з 1993 – Національна кіностудія художніх фільмів ім. О. Довженка. Допоки було можливим, часопис активно обстоював позиції розвитку саме українського національного кіно і, відповідно, кіновиробництва, а також активно намагалися налагодити співпрацю з колегами з-за кордону [1; 10; 41; 52].

Зважаючи на вищезазначене, підкреслимо, що змістові напрями пропагандистських матеріалів у журналах про культуру й мистецтво мають як спільні, так і відмінні риси.

Журнали «Культробітник», «Культфронт», «Кіно» представляють матеріали офіційного дискурсу влади (постанови; промови тощо). Натомість таких текстів у журналах про культуру набагато більше. Журнал «Кіно» як спеціалізоване видання певний час змістові акценти робив саме на

матеріалах, присвячених питанням розвитку кіно як мистецтва, удосконаленню технологій і техніки кіновиробництва. Зміни політичних векторів у країні трансформували цей підхід.

Журнали про культури в основі є політематичними й полігалузевими, оскільки в них йшлося про різні культурні сфери: бібліотеки, кіно, театр, фізичну культуру, підготовка кадрів тощо. Натомість часопис «Кіно» усі свої матеріали концентрує навколо тем і проблем кіно.

Варто зазначити, що у сфері політичної просвіти матеріали в часописах мали чіткі пропагандистські змістові маркери:

виробничо-економічний, науково-технічний, проблем соціального розвитку суспільства, культурно-просвітної пропаганди, а також пропаганди питань зовнішньої політики й міжнародних відносин.

Ідейно-виховної функція журналістської пропаганди здійснювалася на таких напрямках, як: формування наукового світогляду, участь у трудовому вихованні, утвердження комуністичної моралі, патріотичне й інтернаціональне виховання, правове виховання, атеїстичне виховання, боротьба з неприйнятною соціалістичним суспільством мораллю, боротьба проти буржуазної ідеології.

2.2. Пропагандистський дискурс журналів «Соціалістична культура», «Культурно-освітня робота», «Українська культура»

Наприкінці 1930-х років тип журналу визначався «Соціалістична культура» визначався, як «журнал культурно-масової, бібліотечної роботи та художньої самодіяльності». Був органом Наркомосвіти УРСР. Невеликий – у межах восьми тисяч примірників.

Матеріали були як текстові – передовиці, пропагандистські статті, заклики, гасла та ін., так і візуальні – фотопортрети вождів, державних діячів, репортажна зйомка та ін.

Матеріали журналу можна чітко поділити на ті, у яких пропагуються радянська влада, її досягнення, велич, прославляються Сталін, Ленін, інші державні діячі, яких ще не було репресовано; герої й героїні радянського часу, життя і діяльність яких далекі від культурного контенту, а також історичні постаті, біографії яких виявилися «зручними» для ідеологів нового соціалістичного ладу.

Наприклад, у передовиці «З'їзд величезної згуртованості і бойової єдності» (СК, 1939, № 4) йшлося про підсумки, підбиті на XXIII з'їзді «великої партії Леніна–Сталіна», про успіхи в усіх сферах життя суспільства й, зокрема, у сфері культури. «СРСР став тепер країною найпередовішою в світі культури, будівництво тисячі нових шкіл, вищих учбових закладів, театрів і клубів, небачені тиражі книг і газет – ось що характеризує період великого культурного піднесення, яке відбувається в нашій країні» [22, 1].

У цій, як і в більшості пропагандистських статей, ідеться про виключно роль Сталіна у справі будівництва соціалізму, про значення комуністичної партії в житті радянської людини («наша комуністична партія сильна і непоборна»), про шпигунів, про знищення «троцькістсько-бухаринської банди»; про «лозунг партії – догнати і перегнати головні капіталістичні країни в економічному відношенні – є програмою величезного наступу».

На ролі друкованих засобів масової інформації у розбудові нового суспільства, у боротьбі з ворогами, внутрішніми і зовнішніми, наголошувалося у статті «Найгостріша зброя» (СК, 1939, № 4). «Наша преса проводила і проводить непримиренну боротьбу з ворогами народу за здійснення генеральної лінії партії. Вона, за визначенням товариша Сталіна, – найсильніша, найгостріша зброя партії» [17, 8]. Окрім цієї боротьби, преса також «згуртовує трудящих на виконання завдань партії й уряду», планів п'ятирічки, закликає в разі чого дати відсіч ворогам, а також має тісний

зв'язок з трудящими. Йдеться про висвітлення на сторінках преси їх роботи, соціалістичних методів праці, нових рекордів «сталінських вихованців», про критику хиб і вад у роботі.

Радянська преса протиставляється пресі буржуазній (яка є брехливою і продажною), наголошується на її розвитку і зростанні. Виражається це в збільшенні кількості газет і журналів різних типів: «Величезна кількість газет і журналів друкується у нас всіма мовами народів СРСР. У кожному районі є своя газета. Мільйони стінних газет випускаються на заводах, в цехах, в колгоспах, клубах, бібліотеках, школах...» [17, 9].

У цій статті підкреслюється, що радянська влада приділяє багато уваги підготовці кадрів для більшовицької преси. Оскільки, у першу чергу це була ідеологічна й пропагандистська робота. Окрім цього підкреслювалося, що «праця в газетах і журналах» стала почесною справою «кожного радянського письменника і громадянина» [17, 9], що працівники преси мають «систематично працювати над собою, вчитися більшовицькій пильності, непримиренності, оволодівати марксизмом-ленінізмом, вивчати історію нашої партії, вчитися писати ясно, чітко, просто і дохідливо» [17, 9].

Говорячи про результати власної роботи, досягненням називається його масова робота (збільшилася кількість авторів у номері, також зросла і кількість листів, дописів до редакції).

Одним із завдань більшовицької преси називається показ кращих людей сталінської епохи, зростання політичної активності мас, соціалістичне ставлення до праці, любов до батьківщини [17, 9].

Важливо зауважити, що до певного часу старе покоління державних діячів (яке ще не було знищене Сталіним), активно дописувало в газети і журнали. Так у «Соціалістичній культурі» була вміщена стаття Надії Крупської «Як самотійно працювати над книгою» [24, 11]. Вона підкреслювати, що за роки нової влади люди вчилися, стали письменниками, багато хто закінчили школи-десятирічки, технікуми, ВУЗи (прийом перебільшення щодо десятирічок, технікумів і вищих навчальних закладів).

Проте перед країною ще стоїть завдання остаточно ліквідувати неграмотність (хоча й було проголошено про її подолання), оволодівати знаннями в обсязі семирічки або середньої школи та ін.

У статті вміщені «Поради тим, хто починає займатися самоосвітою», написані вони дуже грамотно, гарною методичною мовою. Так само розповідається про організацію роботи над книгою, про те, як економити час і енергію. Розписуючи матеріал, Н. Крупська робить відсилки до авторитетів, зокрема говорить про приклад організації життя і діяльності Льва Толстого, Бетховена, Ученого Едісона, хірурга Кохера та ін.

Крупська зазначала, аби добре пропрацювати зміст книги, треба «оволодіти певними навиками, без яких не можна працювати з книгою. До числа таких навиків належить уміння читати, писати, користуватися цифровим матеріалом, уміння читати географічну карту та ін.» [24, 16]. Звісно, що такий набір навичок у сучасної людини викличе тільки усмішку, проте в цьому матеріалі – реальний стан речей кінця 1930-х років. Важливими моментами в роботі над книгами називаються також навчання за планом і сумісне навчання, якому варто надати перевагу. У кінці статті подаються контрольні запитання над книгою.

У роботі з масами пропагандисти й агітатори мали використовувати різні форми роботи. Зокрема йшлося про лекції («Лекційну роботу – на рівень завдань партії») (СК, 1939, № 4).

Як зазначалося у статті, лекційна справа як форма політико-освітньої і культурно-масової роботи відігравала і відіграє велику роль у комуністичному вихованні трудящих мас, в озброєнні марксистсько-ленінською теорією, піднесенні їх культурного і політичного рівня [56, 20].

Матеріал цієї статті є цікавим для нас по-особливому, оскільки в ній наводяться приклади роботи лекторів на Запоріжжі. У Запорізькому обласному лекційному бюро, як наголошувалося, найкраще поставлена робота (називаються бюро й з інших міст). «Кожного дня в Запорізькому лекційному бюро кипить робота. З просьбою дати лектора сюди звертаються

керівники заводів, установ, учбових закладів. Тов. Поповій в роботі допомагає Запорізький міськпартком» [56, 20].

Одним з технологічних пропагандистських прийомів є використання образу ворога (він виявився навіть у лекційній роботі): «Вороги народу, які довгий час орудували в органах народної освіти, приклали свою ворожу руку і до лекційної роботи. Так, в Одеському лекційному бюро до цього часу робота була розвалена, лекції читали іноді шахраї і аферисти. В самому апараті лекційного бюро культивували сімейність і підлабузництво. Лекції з історії ВКП(б) і міжнародного питання були в загоні» [56, 21].

Критики зазнали майже всі лекційні бюро, що були на той час в Україні. Недоліками для всіх були недостатня робота на селі, недостатня комплектація кадрами, перевіреними роботою, робота з населенням. Рекомендується після кожної лекції організовувати екскурсію, перегляд кінокартини, художньої п'єси, які «тематично пов'язані з лекцією». Окрім цього, для лектора важливим є врахування складу аудиторії. Лекційні бюро мають преміювати своїх найкращих лекторів.

Ще одним різновидом культурно-масової роботи визначалася діяльність агітбригад. Особливо підкреслювалася її важливість «в організації політико-виховної, культурно-масової роботи серед колгоспників під час весняно-літніх польових робіт». Звернімо увагу на те, що, навіть якщо у статті йдеться про загальні чи то організаційні питання пропаганди й агітації, наявне ілюстрування реальними прикладами діяльності професійних комунікаторів і установ, які займаються такими питаннями.

У більшості матеріалів наявна акцентуація на необхідності вивчення історії і документів Комуністичної партії.

У статті Л. Венгерова йшлося про роль у цьому процесі художньої літератури (СК, 1939, № 4). Підзаголовок статті звучав так: «Методика самостійної проробки». У статті пропонувався матеріал необхідний для читання лекцій, особистих бесід. Фактаж, уміщений у ній, доводив, що з таким матеріалом могла працювати тільки освічена і підготовлена людина.

Іван Бабський у статті «Фортеці оборони» (СК, 1939, № 4) розглядав питання воєнної пропаганди, зокрема йшлося про соціалістичне змагання на краще проведення масової оборонної роботи. Звернімо увагу на те, що тема оборони була на часі, СРСР жив у очікуванні війни і готував до неї своїх громадян. Це важливо: не залякував, а саме готував через мережу різних курсів, гуртків, секцій; через образний дискурс – особливо кіно; через формування образу радянського воїна-захисника (на той час війна в Іспанії). У радянського громадянина (свідомого громадянина) через засоби масової комунікації, у нашому випадку, пресу, масову аудиторію формували позицію свідомого захисника своєї батьківщини. Як ми вже наголошували, коли йшлося про роботу з масою, то обов'язково кожне питання ілюструвалося можливостями його реалізації чи то вирішення на місцях. Як позитивні приклади такої роботи називаються хата оборони колгоспу імені Петровського, де було підготовлено 49 ворошилівських стрільців, 28 парашутистів першого ступеня, серед яких 18 жінок.

Інформація директивного, інструктивного плану закріплювалася емоційно на шпальтах журналу через публікацію художніх творів. Зокрема попередній матеріал супроводжує вірш Куськала «Батьківщина» (СК, 1939, № 4).

Пропаганда теми захисту батьківщини і образів героїв-захисників підтримується прикладом з реального життя звичайних українців.

У замітці «Будемо захищати батьківщину, як герої Хасану» (1939, № 4) ідеться про українських хлопців-односельців, які служили на Далекому Сході. Орденоносець Микола Дерев'янка привіз батькам листи від командування, «в яких батькам сповіщалося про героїську смерть їх синів – Петра Вовка і Олексія Тищенка <...> Петров Вовк працював завідувачем сільського клубу. Олексій Тищенко був комсоргом колгоспу» [31, 45].

Звернімо увагу на те, що в замітці йдеться про трагічні події, проте за змістом тексту буквально зчитується сценарій пропагандистсько-агітаційного заходу:

Приблизно це мало такий вигляд:

1. Розповідь про початок шляху героїв – розповідь про подвиг («Перед боями вашого сина було прийнято в кандидати партії... Він кинувся у бій зі словами: «За товариша Сталіна! За Сталінську Конституцію!» На передових позиціях перед ним, як трава лягали самураї» або «Ваш син Петро, діставши поранення в ліву руку, не кинув бою. З двома гранатами у правій руці вибіг на дорогу до кубла самураїв і вщент побив їх до одного» [31, 45].

2. Створення ефекту причетності маси до подвигу («Командування виносило подяку колгоспника, що виховали таких героїв»).

3. Готовність відповісти ворогові, але не за смерть односельців, а за «образу» батьківщини («у відповідь на зухвалий напад інтервентів ми перетворимо колгосп на фортецю оборони. Всі. Як один, опануємо військову справу», аби могли відповісти ворогові).

4. Створення військового гуртка при клубі як реакція на не смерть односельців, а на потребу партії в підготовлених добровольцях («На кошти культфонду колгоспу придбали протигази, протиіпрітні костюми, учнівські гвинтівки, військову літературу, книжки про Фрунзе, Ворошилова, Будьонного, Чапаєва..., про бої біля озера Хасан, учбові плакати»). Окрім цього, у клубі почали працювати кілька оборонних гуртків; теорію поєднують з практикою (стрільба, метання гранат, фізкультурні вправи; зробили тир).

5. Готові наслідувати подвиг, здатність на самопожертву («Фекла попереду. Вона вдбиває 46 очок з 50 можливих... – Будемо, як чараєвська Анка, – з гордістю заявляє Фекла») [31, 45].

Як ми вже підкреслювали, у цій замітці найважливішим є показ реального місця, реальних людей.

Матеріали, у яких буквально пропагувала загибель на війні, трагедія втрати людини, материнське й батьківське горе вправно «обходили», подаючи концепти смерть і горе через концепт гордість. Наприклад, у замітці

«Славні патріоти» (СК, 1939, № 4) на прикладі колгоспу із Заславського району називаються матері, сини яких служать у армії. Вони гордяться цим.

У журналі вміщувалося чимало текстів, присвячених представникам радянської культури. Друкувалися їх твори. Такою була розповідь про Володимира Маяковського. Цілком зрозуміло, чому одразу ж після неї у рубриці «Художнє читання» було вміщено «Стихи о советском паспорте» (СК, 1934, № 4), уривок з поезії «Владимир Ильич Ленин».

Зміст журналу дає можливість дізнатися, які культурні гуртки могли працювати. Зокрема, йшлося про літературні (рубрика називалася «на допомогу літературним гурткам»; у них, наприклад, могли розповідати про творчість Салтикова-Щедрина). Також роз'яснювали специфіку роботи бібліотек з творами класиків літератури, причому особливі вимоги висувалися й до самих бібліотекарів, до питання комплектування бібліотек, до роботи з читачами. У рубриці «Народна творчість» уміщували твори, авторами яких були професійні і непрофесійні автори.

Активною темою на шпальтах видань була тема бібліотек і клубів на місцях (рубрика «По клубах і бібліотеках»), де популярним жанром була замітка. Конкретні люди, конкретні села й містечка ніби «виставлялися» як своєрідні приклади для наслідування («Антирелігійний вечір в Засуллі», Самодіяльний ансамбль), «Карлівська бібліотека» (усі – №4 за 1939 р.) та ін.

У журналі також друкувалися п'єси. Цілком зрозуміло, що їх можна було використовувати для роботи театральних гуртків (так, у № 4 за 1939 рік вміщено сценку Я. Ялунера «На старій дачі», а після неї – «Режисерські коментарі», тобто певні підказки, як можна працювати з нею).

Окрім великих пропагандистських статей, у журналі описувалося культурне поточне життя країни: вміщувалася інформація про різноманітні наради, текст офіційних документів чи положень, які стосувалися сфер культурної діяльності («Положення про районну бібліотеку» (№ 4, 1939)), подавався огляд книжних новинок, велася рубрика «Наш календар» (про важливі дати, дні народження й смерті відомих діячів культури).

У № 6 за 1939 рік розкривалися теми: ювілею Тараса Шевченка. Так було надруковане «Вступне слово О.М. Толстого» на Шевченківському пленумі правління Спілки радянських письменників СРСР, «Про життя і творчість» (з доповіді О. Корнійчука); питання розвитку політосвіти («Політосвітні установи УРСР в третій п'ятирічці», «Заходи перебудови політосвітньої роботи»); про роботу пропагандистів і агітатор на місцях («Культурний організатор, читець-бесідник в колгоспній бригаді та ланці»); про оборонну роботу на місцях та ін.

У матеріалах журналу, присвячених розвитку культури на місцях розповідалося про роботу передового драмгуртка, про самодіяльних митців, уміщувалися ноти і слова з «Весілля в Малинівці» Юхвіда, які через публікацію в журналі, були рекомендовані для виконання місцевою самодіяльністю.

У журналі були представлені й дозвіллеві сторінки (шахи, кросворди та ін).

На початку номера № 10 за 1939 рік – пропагандистська стаття «Великий Жовтень».

У розділі «Підготовка до виборів» – інформація роботи на місцях, вона різноматична, розкриває якомога більше аспектів культурної політичної роботи: «Агітбригада працювала на «відмінно», «Бібліотека до виборів», «Художня самодіяльність у виборчій кампанії».

У журналі завжди є ілюстрації (переважно фотографії). Але вартий уваги в цьому номері фотонарис А. Барнета «Ми мирні люди...»

У цьому номері є рубрика «З досвіду роботи», де вміщено матеріали про успішну роботу на місцях. Звернімо увагу, що в часописі описуються не тільки звитяги й перемоги, а й озвучуються проблемні питання, з якими можуть стикатися люди у своїй діяльності. Такі приклади теж цінні, оскільки дозволяють проілюструвати варіанти вирішення проблемних питань («Колгоспні клуби Кегичівщини потребують допомоги», «Клуб без приміщення» та ін.).

Зміст рубрики «На допомогу літературним гурткам» допомагає нам зрозуміти, яких авторів нова радянська влада обрала своїми ідеологічними рупорами на місцях. Це було дуже важливе питання, адже біографії і творчість автора або мали від початку чітко владати в пропагандистські кліше, або їхнє життя творчість були зручними для ідеологічних і смислових інтерпретацій.

Так у цьому номері йшлося про Григорія Савича Сковороду, подавався уривок з вірменського епосу «Давид Сосунський» та ін. Публікація розповідей про митців – представників інших культур, теж не була випадковою. Так створювався концепт (на рівні творів літератури, авторів) братерства і єднання.

На шпальтах журналу не припиняли розповідати про конкретних людей, які на місцях займалися культурно-освітньою діяльністю. Особисті приклади радянська пропаганда використовувала досить активно. Такі люди ніби ставали мірлами активності, зразками для наслідування, шаблонами, поведінковими шаблонами, яким мала бути відповідна інші представники маси. Наприклад, йшлося про це в нарисі «Колгоспна поетеса» (№10, 1939). Стара колгоспниця Христина Литвиненко всю свою складну жіночу долю переоповідала у віршах.

Не можна не звернути увагу на те, як активного використовувався художній матеріал для пропаганди соціалістичної влади. Так, готуючись до майбутніх виборів, у журналі було відкрито рубрику «Художній матеріал до виборів». З аудиторією на місцях мали працювати не тільки напрямую, алей на рівні художньої комунікації.

Пропонується для читання оповідання Жарікова і Ференса «Слово діда Галая», вірші Павла Тичини «Вперше в історії», Максима Рильського «Сталіну», п'єса Еделя «Його депутат», друкуються тести пісень з нотами (наприклад, у пісні «Краю мій» як авторка слів зазначається колгоспниця Марія Миронець).

Довоєнна «Соціалістична культура»: незважаючи на всю свою пропагандистську заданість, журнал був живий, оскільки ілюстрував стан роботи культпросвітніх органів на місцях, знайомив аудиторію з рішення уряду й партії, з перебігом поточних подій у сфері роботи бібліотек, клубів, аматорських театрів, літературних гуртків.

І ще один момент, на якому хотілося б наголосити – наклад останніх років – вісім тисяч! Це вкрай мало для багатомільйонної країни і означало, що видання не було масовим, а призначалося на чітко визначену цільову аудиторію, об'єднану спільною професійною й пропагандистською діяльністю.

З початком війни «Соціалістична культура» припиняє свій вихід. По війні більшість українських журналів відновлює свій вихід у 1947 році (або наприкінці 1946 року).

У 1947 році починає виходити щомісячний часопис «Культурно-освітня робота». Дизайн обкладинки нагадує обкладинку довоєнної «Соціалістичної культури».

У № 1 за 1947 рік у журналі «Культурно-освітня робота» зазначається, що з цього номера Комітет у справах культурно-освітніх установ УРСР починає видавати щомісячний журнал «Культурно-освітня робота».

Йшлося про те, що журнал висвітлюватиме питання теорії практики культурно-освітньої роботи як у місті, так і на селі, узагальнюватиме кращий досвід роботи будинків культури, робітничих, колгоспних і сільських клубів, хат-читалень, червоних кутків, бібліотек, музеїв, будинків народної творчості і гуртків художньої самодіяльності, а також буде вести природничу-наукову пропаганду.

Також зазначається, що журнал буде систематично друкувати інструктивно-методичні статті, консультації і поради на допомогу працівникам клубів, бібліотек, музеїв, лекторських груп, а також репертуарний матеріал для гуртків художньої самодіяльності. [21, 64].

До речі рекламні передплатні оголошення містять дуже цінний для нас матеріал. Так у рекламі передплати журналу на 1951 рік характеристика його тематико-жанрового репертуару вже була розширена.

Було заявлено, зокрема, що у часописі йтиметься про: досвід роботи робітничих палаців культури, клубів, червоних кутків, будинків культури, сільських, радгоспних та колгоспних клубів, обласних, міських, районних, сільських та колгоспних бібліотек, обласних лекційних бюро, районних лекторських груп, заводських, шахтних та сільських лекторіїв, музеїв, будинків народної творчості та гуртків художньої самодіяльності.

Окрім цього підкреслювалося, що у журналі друкуватимуться одноактні п'єси, інсценіровки кращих творів для клубної сцени, пісні, матеріали для художнього читання та розучування російських українських народних танців, уроки нотної грамоти.

Також приділятиметься увага порадам та консультаціям на допомогу клубним закладам, районним, заводським, сільським та колгоспним бібліотекам; заводським, шахтним, сільським лекторіям та на допомогу гурткам художньої самодіяльності (драматичним, хоровим, танцювальним, образотворчого мистецтва), відповідям на питання з теорії і практики культурно-освітньої роботи та науково-освітньої пропаганди [15].

Можемо сказати, що тематично і проблемно було окреслено досить широке поле для роботи.

У першому номері за 1947 рік наклад позначався 15 тисячами екземплярів. Зауважимо, що цифри накладу змінювалися: уже другий номер вийшов у кількості 20 тисяч примірників; № 5 за цей самий рік – 16 тисяч; а в наступні роки тираж збільшувався: на початок 1951 року вже був 30 тисяч.

З 1950 року змінюється обкладинка, вона стає ілюстрованою. Зазвичай на ній зображені звичайні люди, активні учасники культурно-освітньої роботи, також були портрети відомих державних і культурних діячів (на свята, ювілеї, пам'ятні дати).

З № 5 за 1953 рік «Культурно-освітня робота» починає виходити як орган Міністерства культури Української РСР. Наклад позначається сорока тисячами екземплярів.

Уже перші публікації в першому номері за 1947 рік дають всі підстави говорити про те, що весь контент часопису буде вкладався в традиційне пропагандистське кліше – включеності української культури й історії в загальнорадянський контекст. Такими є пропагандистські статті, у яких відкрито апелюють як до спільного сучасного(тоді) і спільної історії, так і до великих дат з історії саме СРСР («Гідно зустрінемо 30-річчя Великого Жовтня», «Історичне минуле радянської столиці», «Москва соціалістична» та ін. (усі – №1, 1947).; у № 2 за 1947 рік є «Вітання від Сталіна», адресовані столиці СРСР – Москві»; «Торжество ленінсько-сталінської дружби народів СРСР» (№ 8, 1951) та ін. Допоки був живий Сталін на шпальтах видань постійно відбувалася апеляція до його імені, образу, діяльності, здійснювалося цитування («Під прапором Леніна-Сталіна вперед до комунізму» (№ 3, 1947)).

У № 12 за 1949 рік центральною була стаття, присвячена 70-річчю Сталіна («Й.В. Сталін – великий організатор і натхненник будівництва комунізму»). Незважаючи на всі ті нещастя і страждання. Які зазнав український народ від Сталіна через голодомор і репресії, радянська пропаганда, не соромлячись, вимальовувала його ідеальний образ. Перерахуємо тільки ті слова й фрази, якими схвально оцінювалися наслідки його діяльності: прапор боротьби, прапор перемог, наша гордість, наша радість, наша надія; символ могутності і слави радянського народу; провідна зоря для трудящих мас країн народної демократії; борець за справу миру і свободи; геніальний вождь і учитель більшовицької партії, великий стратег соціалістичної революції; керівник і полководець могутньої радянської держави; батько, вождь і учитель радянського народу; великий організатор і натхненник будівництва комунізму; мудрий у розв'язанні найскладніших політичних питань і т.д.

Усі ці лінгвістичні одіозні вправності не мали залишатися тільки словами, атому в цьому ж номері публікується статті В. Нагая про «Образ товариша Сталіна в українському народному образотворчому мистецтві» (№ 12, 1949).

Добра половина матеріалів № 3 за 1953 рік була присвячені смерті Сталіна. Це були тексти постанов, промов (Берії, Молотова), матеріал про похорон, слова скорботи від відомих українських діячів і письменників (Бажана, Бичка, Рильського). Розміщені були й фотографії з похорону.

У № 4 за 1953 рік також чимало матеріалів, присвячені Сталіну. Усі вони вони наповнені тугою є жалем (А. Малишко «Сталін з нами», Максим танк «Вождю», Н. Хоменко «Вождь живе в народі» та ін).

І якщо тема Сталіна зникла з і шпальт видання після розвінчання його культу, то ленінська тематика та його образ протрималися ще не одне десятиліття (тематико-образна акцентуація була постійною у квітневих і січневих номерах – дата народження і дата смерті припадали на них; ленінська тема могла бути активною й у листопадових номерах, коли святкували Жовтневу революцію. «Ленінізм живе і перемагає», «Центральний музей В.І. Леніна» (обидва – № 1, 1952)

Типовим зразком радянської пропаганди є стаття «Торжество ленінсько-сталінської національної політики», присвячена 30-річчю утворення Української Радянської Соціалістичної Республіки (№ 5, 1947). Її текст – суцільні пропагандистські кліше, заклики й гасла, цифри, за сучасною термінологію, тут дуже багато фейків (неправдивої і напівправдивої інформації). Наприклад: «біль колиски Української радянської держави стояли Ленін і Сталін» [51, 5]; «Великий Сталін особисто керував боротьбою українського народу проти Центральної ради, гетьманщини, петлюрівщини, денікінщини, проти німецьких, франко-англійських інтервентів» [51, 6]; «Товариш Сталін вчить нас боротись з пережитками капіталізму, бо вони є тією перешкодою, яку ще не всі наші люди подолали, і яка заважає нам будувати комунізм» [51, 10]; «радянські люди горді своїми заслугами перед

людством», «Під проводом комуністичної партії на чолі з великим вождем і вчителем товаришем Сталіним український народ, як і всі братні народи СРСР, докладе всіх сил до того, щоб достроково виконати план нової сталінської п'ятирічки, створити умови для дальших успіхів у будівництві комунізму» [51, 11] та ін.

Тема тридцятиріччя УРСР була продовжена в публікаціях у № 1 за 1948 рік (була виділена навіть окрема рубрика «Тридцятиріччя Української РСР»).

«Партія Леніна – Сталіна – організатор і натхненник історичних перемог українського народу» – таку назву мала стаття П. Бистренка, кандидата історичних наук. Уже в самій назві містить усю пропагандистську заданість текстового матеріалу, зокрема применшення України й українців. «Тільки безпосереднє керівництво Леніна-Сталіна боротьбою за перемогу радянської влади на Україні, тільки могутня братня допомога великого російського народу забезпечили українському народові створення української радянської держави» [7, 14]

Академік О. Білецький написав статтю «Українська радянська культура за тридцять років». Автор підкреслює перемоги культури й науки, називає прізвище, цифри, проте жодного слова про нещадні наслідки репресій і війни, які викосили ряди українського наукового й культурного цвіту. Але згадує про ворожі концепції Михайла Грушевського.

І, звичайно, пропагандистським апофеозом є закінчення статті академіка Білецького «Наука, література, мистецтво, вся культура Радянської України своїми славними досягненнями, своєю глибокою партійністю та ідейністю зобов'язані мудрому проводові партії більшовиків, найкращому другові українського народу – великому Сталіну. Натхненний великими ідеями Леніна – Сталіна український народ повен творчих сил, рішучості і впевненості і разом з усіма братніми радянськими народами під проводом партії Леніна – Сталіна бореться за повне торжество комунізму в нашій

країні» [8, 26]. Так писав вельмишанований академік. І найстрашнішим було те, що йому вірили.

Гучні тези пропагандистів мали бути закріплені ще й на рівні емоцій. Саме тому в цій рубриці був надрукований вірш Володимира Сосюри «Україні Радянській», поезія ідеологічна задана, наче й не писав її автор інший вір «Любіть Україну».

Ось фрази з поезії: «Ленін шлях показав», «Сталін лави залізні повів», «Знов російський народ наші зоряні раті очолив», «Слава ж нашій незборній могуті, слава Партії нашій і радісним сталінським дням!» [48, 33].

Тема братерської дружби, а по суті залежності України, розкривалася через святкування 300-річчя возз'єднання України з Росією («На честь великого свята», М. Рильський «Великий російський народ», М. Мотузко «Розквіт Радянської України у братерській сім'ї народів СРСР» (усі – № 1, 1954).

Серед пропагандистських матеріалів, що розміщалися в «Культурно-освітній роботі» – цілком типові і прогнозовані тексти про п'ятирічки, постанови Пленумів, зїзди тощо, про реалізацію планів партії і уряду на культурно-просвітницькій ниві («Про роботу профспілкових клубів промислових підприємств», «Про заходи до поліпшення роботи сільських і колгоспних клубів (обидві – № 3, 1947), «Республіканська нарада бібліотечних працівників України» (№ 12, 1948), «Вибори до Верховної Ради СРСР і завдання культурно-освітніх закладів», «По-більшовицькому виконати рішення грудневого Пленуму ЦК КП(б)У» (обидва – № 1, 1950), «У Комітеті у справах культурно-освітніх установ при Раді Міністрів УРСР» (№ 1, 1952)

Звернімо увагу на те, що після Другої світової війни і остаточного визначення територіальних меж України на шпальтах видань починають друкувати матеріали про Західну Україну. У № 2 за 1947 рік друкується стаття «Вище ідейний рівень культурно-освітньої роботи в Західних областях» (автор Л. Речмедін). Певна маніпуляція відбувається вже на рівні

заголовку, оскільки надалі в тексті статті буде йтися про «західні, Ізмаїльську і Закарпатську області».

Маємо детальніше зупинитися на змісті цього матеріалу, оскільки не без цікавості дізнаємося про рекомендовані форми і методи пропагандистської роботи з місцевим населенням. Звісно, що в традиціях радянської пропаганди протиставлялося життя в СРСР життю на буржуазному Заході, заявлялося, що радянський уряд і комуністична партія піклувалися про свій народ, тоді як на Заході українців гнобили Польща, Угорщина, Румунія.

У тексті статті автор починає маніпулювати загальними цифрами. Так, зазначається, що «в цих областях уже тепер створені і працюють 238 будинків культури, 4875 сільських і колгоспних клубів та хат-читалень, 265 обласних, міських та районних і 1184 сільських бібліотеки, 25 театрів, 23 музеї, 291 міських, сільських і колгоспних кінотеатрів та 416 кінопересувок» [38, 15].

На яких саме ідеологічних маркерах мали акцентувати у своїй культурно-пропагандистській діяльності представники радянської влади. Йдеться про ідею дружби народів, боротьбу з націоналістичними пережитками, викриття звірячого обличчя українсько-німецьких націоналістів та ін. Неодмінним складником пропагандистських заходів була організація гуртків «по вивченню біографій основоположників і вождів більшовицької партії та радянської держави», окрім цього мали роз'яснюватися населенню основи радянського суспільного ладу, піднесення політичної свідомості мас; пропагувати переваги колективної форми ведення господарства, боротьба з одноосібниками й куркулями; про виконання планів п'ятирічок та ін.

Також у статті перераховувалися форми і засоби масово-політичної, культурно-освітньої роботи. Йшлося про лекції, бесіди, доповіді; плакати, діаграми, книги, колективне читання, гуртки художньої самодіяльності та ін.

Тексти журналу, створені на місцевому матеріалі, на конкретних прикладах з життя – набагато виграшні для сприйняття читачем. Попередній матеріал, окрім загальних фраз для пересічного читача нічого не містив, для фахівця – тут повно директивних установок, вказівок до дії.

Про розвиток Буковини у складі Радянської України йшлося в матеріалі Лімонова «Зростає культура буковинського села» (№ 3, 1953). Апелюючи до твори буковинки Ольги Кобилянської («Земля»), розповідається про життя села Димки за радянської влади. Картина вимальовується подібна до реальності, проте не відповідна їй (часто такий прийом використовується в пропаганді). Таке враження, що в Димці тільки-но всі й зайняті культурно-освітньою й пропагандистсько-агітаційною роботою. Маємо зацитувати. «Великою популярністю в Димці користуються лекції... Кожні три дні в селі відбувається лекція...». У селі також буде споруджено клуб на 500 місць, із бібліотекою, читальнею, з кімнатою для гуртків. У селі Брідок, за словами автора матеріалу, «побувати в клубі» стало життєвою потребою для селян [27].

Дискурс Другої світової війни, наслідки якої були наявні по всій території України, а емоційний стан людей, вірогідно, бажав бути кращим (хоче про це в журналі – та й не тільки – взагалі не йшлося) почав активно використовуватися радянською пропагандою на рівні створення парадигми радянських героїв. Буквально через публікації в газетах і журналах ми можемо спостерігати, як створювалися образи нових героїв і героїнь: образи Олега Кошового, Люби Шевцової, Вані Земнухова та ін. (статті «Хвилюючі документи : в музеї молодогвардійців» (№ 2, 1947), «Молода гвардія» на клубній сцені» (№ 7, 1948).

Закріплення образної героїки Другої світової війни відбувається і на рівні дискурсу художньої комунікації. У журналі (№ 12, 1949) друкується скорочений варіант п'єси «Нескорена Полтавчанка» Петра Лубенського. Причому маємо зауважити, що тематика війни при описі мирного життя в Україні майже не представляється.

Оскільки цільовою аудиторією журналу були працівники сфери культури, то не оминали своє увагою в матеріалах і проблеми, пов'язані з організацією пропагандистської роботи націй ниві.

Так, у статті «Про деякі недоліки в організації культурно-освітньої пропаганди» М. Москаленка (№ 1, 1947) наголошувалося на проблемних ділянках діяльності лекційних бюро, про потребу у висококваліфікованих лекторських кадрах, про контроль за роботою лекторів тощо. Недоліки клубної роботи описував А. Половцький у статті «Будинок культури, відірваний від життя» (№ 7, 1948).

Порушувалися і питання оптимізації і важливості конкретних закладів і ділянок культурно-освітньої роботи. Це публікації про роль і значення бібліотек, книги в житті радянської людини («Книгу – в маси» (автор С. Комський); про визнання і піднесення ролі художньої самодіяльності в культурно-освітній роботі через проведення конкурсів різних рівнів («Творчість мільйонів», «Республіканська олімпіада художньої самодіяльності») (усі – № 3, 1947), «Про підсумки соціалістичного змагання працівників клубних установ і масових бібліотек в 1947 році» (№ 5, 1947), про приклади ефективної діяльності закладів культурно-освітніх на різних рівнях (так М. Медведський як голова правління у рубриці «Практика культурно-освітньої роботи» у матеріалі «На службі п'ятирічки» поділився досвідом роботи клубу Київського заводу «Арсенал» (№ 5, 1947). Є Балашова, завклубом С. Кульник на Одещині, розповіла про специфіку клубної й культурно-освітньої роботи в селі (№ 5, 1947) та ін.

У журналі через тексти вміщених матеріалів постійно наголошувалося, що майже в жодному куточку публічного простору радянський громадянин не має залишатися без уваги агітатора й пропагандиста. Наприклад, Навіть робочий процес не має ставати цьому на заваді. Наприклад, М. Бриль розповідає, як має працювати «Агітпункт на току» (№ 8, 1951). Цей матеріал – великий нарис, у якому, до речі, згадується й село в Запорізькій області – село орлянка Василівського району.

На тому зробили з фанери агітбудиночок. «У центрі над вхідними дверима – великий, прикрашений польовими квітами портрет товариша Сталіна... В агітпункті затишно і світло... Мало не все приміщення в центрі перерізує довгий стіл, вкритий червоним кумачем... на столі рясніють барвисті обкладинки «Огонька», «України», «Мічуринця», «Радянської жінки», «Крокодила», «Перця»... Тут же свіжі номери газет «Правда», «Комсомольская правда», «Социалистическое земледелие»... У кутку на тумбочці виблискує новий акумуляторний радіоприймач, на полицях тісно розставлені книги колгоспної бібліотеки. На окремому невеликому столі лежать шахи, шашки, доміно. Над пофірбованими панелями красуються численні плакати і монтаж...» [9, 17].

Такий детальний опис агітпункта дає суголосний подальшому описові графіку його роботи і роботи людей на молотарці й на току. Автор чітко називає проміжки часу, коли включається радіо (новини з Москви), коли завозять свіжу пресу, які книжки й коли читають, йдеться навіть про колективне читання книжок. Окрім цього проводяться бесіди й лекції. У мене виникло тільки одне запитання: а коли ж працювали, бо, за словами М. Бриль, «за 15 днів роботи молотильного агрегату в агітпункті було організовано 38 бесід» [9, 19]. Чи просто людям не давали розслабитися на відпочинку або люди просто йшли прочитати газету, послухати те саме радіо, бо вдома у них цього не було, вони не могли це собі дозволити купити (не суто людські причини уваги до агітаторів і відвідування агітаційних локацій).

Про активну агітаційно-пропагандистську роботу під час робочого дня йшлося у статті «Культурно-освітня робота на збирання і хлібоздачі» (№ 7, 1952). Як і в попередньому матеріалі порушувалося питання тимчасових агітустанов, агіткультбригад, червоних кутків у тракторних бригадах, пересувних бібліотек. Наголошувалося також на ролі культурно-освітніх закладів і їх працівників у культурному обслуговування населення, у організації цікавих культурних заходів, проведенні бесід, читання лекцій, підтримка духу змагальності.

Пропаганда книги – невід’ємна складова часописів такого типу. Навіть такі скромні матеріали під назвою «Книжкові новинки», «Книжкова полиця» мали чітку пропагандистську заданість. Подавався перелік книжок, які були одобрені ідеологічним дискурсом влади, на друк яких влада виділяла кошти і які рекомендовано було прочитати. Звісно, що значення мала і публікація великих матеріалів, у яких містився аналіз роботи з книгою на місцях. Так у статті «Пропаганда книги в масах» К. Ніколенко (завідувачка сільської бібліотеки) ділиться досвідом роботи бібліотеки і методами обслуговування колгоспників книгою. Наприклад, бібліотекарка зазначає, що вони почали активно впроваджувати пересувні бібліотеки в бригадах, у них працюють книгоноші, проводять роз’яснювальну роботу щодо користі від читання.

Про книги, художні твори в журналі писалося багато. По, перше, книга – канал і засіб комунікації, по-друге, через її зміст можна доносити важливі ідеї, теми, проблеми суспільства. Постаті авторів, письменників використовувалися в дискурсі пропаганди на рівні професійних комунікаторів, лідерів думки, через твори яких транслиювалися такі необхідні ідеологічно правильні образи й смисли. Герої художніх творів була як приклади для наслідування, для і зразками для засудження.

Про «Видатні твори художньої літератури за 1951, удостоєні Сталінських премій» було написано в № 7 за 1952 рік. Це збірка творів журналіста Полторацького, роман Поповкіна «Сім’я Рубанюк», збірка поезій Сільви Капутікян та ін. Сучасним читачам ці прізвища невідомі і мало про що можуть розказати. У ті часи, якщо вони були відзначені Сталінською премією, - транслиювали ідеологічно правильні смисли й образи.

У певних номерах була рубрика «По сторінках літературних журналів», де представлявся стислий огляд змісту номерів, що вийшли. Наприклад, про «Жовтень», «Новый мир», «Вітчизна», «Знамя» та ін. (№ 1, 1954)

Окрім цього, у журналі публікувалися матеріали, де розповідалося про літературу технічну, агротехнічну, сільськогосподарську. Тобто поступово ставала актуальною і пропаганда певних типів знань – агротехнічний,

технічних, сільськогосподарських («Пересувки технічних бібліотек» (№ 4, 1953))

Серед методів і форм пропагандистської роботи є дуже цікавий – агітбригада. Про нього в журналі писалося, але не дуже часто. В. Кодь поділився досвідом агітбригадної роботи в колгоспах на Херсонщині у статті «Агітбригада – бойовий жанр художньої самодіяльності» (№ 8, 1951).

У програмі часопису зазначалося, що він буде також займатися і природничо-науковою пропагандою. Саме тому на його шпальтах з'являються публікації про науку і природу. Рубрика для таких матеріалів була названа, як «Науково-освітня пропаганда» (стаття «Матеріалістичне розуміння явищ природи» (№ 5, 1947, автор О. Білоус) про науку, а в списку літератури, який був доданий до неї посилання на праці Енгельса, Леніна, Сталіна і працю Тімірязєва про Чарльза Дарвіна та його вчення). Йшлося в цій рубриці і про новіші досягнення астрономічної науки. Статтю написав професор, доктор фізико-математичних наук С. Всехсвятський. Віддаємо належне авторові: стаття цікава, змістовна, без згадки ролі Леніна й Сталіна, хоча й є посилання на «Діалектику природи» Енгельса, у списку літератури тільки праці науковців. У журналі вміщувався також матеріал для лекції, підготовлений доцентом Підоплічко. Його тематика стосувалася науки про походження Землі (№ 8, 1950).

Містив часопис і матеріали, які мали допомогти в пропагандистській роботі. У рубриці «Практика культурно-освітньої роботи»), зокрема йшлося про допомогу бібліотек у вивченні біографій Леніна і Сталіна (№ 2, 1947); про допомогу культпрацівникові в роз'яснювальній роботі щодо майбутніх виборів («Невпинно роз'яснювати виборчий закон», № 3, 1947)

У рубриці «Поради і консультації» – про методичні поради керівникові самодіяльного хорового гуртка (автор О. Раввінов), надавалися в ній поради щодо облаштування книгосховищ у районних і сільських бібліотеках (з малюнками й кресленнями полиць, стелажів) (№ 2, 1947), як організовувати клубну роботу («Як організовувати літературні дні в бібліотеках», «Як

організувати шаховий турнір у клубі» (обидва – № 5, 1947). Цікавою є стаття «Музична грамота» (№ 1, 1948) – це знайомства і водночас навчальний матеріал про музичні знання; у № 8 за 1950 рік було розпочато «Уроки з нотної грамоти».

Подавалася також інформація про те, як самостійно починати вчитися малювати, як навчитися танцювати народні чи бальні танці («Український бальний танець» (№ 12, 1950) тощо.

Розуміючи масштаби розвитку художньої самодіяльності у журналі, наприклад, навіть вміщувалися поради щодо навичок роботи пастижера, перукаря й гримера таких необхідних при підготовці самодіяльних вистав («Як виготовляти парики, накладки та гримувальні фарби») (№ 5, 1951 рік).

Друкувалися на сторінках журналу і великі блоки методичного матеріалу. Йдеться, наприклад, про «Тематичний план занять районного постійно діючого семінару сільських культосвітніх працівників на серпень і вересень 1948 року (для східних областей)» (№ 7, 1948), про «Тематику лекцій та рекомендовану літературу до десятиріччя возз'єднання українського народу в єдиній українській радянській соціалістичній державі», про «Тематику лекцій і бесід з питань тваринництва і рекомендовану літературу» (обидва № 9, 1949). Цікавими були й рекомендації щодо організації роботи з дітьми в бібліотеках («Робота з дітьми у сільських бібліотеках» (№ 5, 1951), «Форми і методи лекторію районного центра» (№ 7, 1952),

Цікавою була і рубрика «Листи наших читачів», у якій розміщувалися дописи читачів журналу (працівників культ-освітніх установ),Ю які розповідали про свої особисті успіхи,, успіхи своїх колективів, про заходи, які проводилися ними. Окрім оперативного інформування з місць, так формувалася мережа позаштатних авторів.

Як завжди журнал надавав допомогу гурткам художньої самодіяльності у підборі творів. Були запропоновані п'єса К. Паустовського «Весняни води»

(№ 2, 1947), п'єса «Казка про правду» Маргарити Агілер (№ 5, 1947), п'єса О. Корнійчука «Партизани в степах України» (№ 1, 1948) та ін.

Друкувалися також ноти з текстами пісень. Звернімо увагу на те, що більшість пісенного репертуару була ідеологічно заданою («Дівчина з Донбасу», «Пісня про Леніна» (слова народні в обробці Рильського, музика Л. Ревуцького), «Великому Сталіну» (слова Рильського, музика Л. Ревуцького) та ін. На шпальтах журналу був опублікований «Колгоспний вальс» (музика П. Майбороди, слова А. Малишка) (№ 12, 1950).

Активною була в журналі і рубрика «Художнє читання», де друкувалися вірші радянських, зокрема й українських авторів. Так у № 5 за 1947 рік був надрукований уривок з поеми М. Бажана «Клич вождя» з епіграфом-цитатою слів Сталіна від 1 грудня 1928 року: «Україна визволяється – спішить до неї». Зрозуміло, що в цій поезії оспівувався образ Сталіна.

Зазвичай у січневих номерах було чимало матеріалів, присвячених Ленінові, зокрема друкувалися поезії. Наприклад у № 1 за 1950 рік вміщені вірші про Леніна Володимира Сюзюри («Ленін»), Володимира Маяковського («Ленінці», у перекладі) та ін. «Пісня про Леніна» (слова народні в обробці Рильського, музика Л. Ревуцького)

Відомі українські письменники присвячували свої вірші і Сталіну. Ці поезії також пропонувалися для художньої самодіяльності: «Максим Рильський «Сталіну», Любомир Дмитерко «Його ім'я» (№ 12, 1950). Друкувалися й зразки народної творчості про Сталіна «Прийми, батьку рідний Сталін» (записано в Тернопільській області), «Країна наповнена щастям» (записано в Чернігівській області) (усі – № 12, 1950).

Окрім роботи клубів, бібліотек, будинків культури, у журналі звертали увагу й на роботу музеїв, наголошували на важливості їх створення, відкриття і функціонування («Великий засіб виховання трудящих» (№ 9, 1949), «Музей В.І. Леніна» (№ 1, 1952),

На шпальтах видань почала вестися й пропаганда фізичної культури й спорту. Спочатку це були публікації про різні його види («Зимові види спорту» (№ 1, 1952), згодом перейшли і до фізкультурної роботи («Фізкультурно-спортивна робота в клубі» (№ 4, 1953).

У 1953 році вийшло три номери журналу з назвою «Культурно-освітня робота» – січень, лютий, березень.

Під назвою «Соціалістична культура» журнал починає виходити з квітня 1954 року. У квітневому номері (1954), позначається, як № 1(81), а рік видання – сьомий, тобто в дужках обраховують і роки, коли виходила «Культурно-освітня робота» з 1947 року.

Цей облік не прив'язується до журналів, що виходили до початку війни, тобто не враховують контент до літа 1941 року, коли виходили номери «Соціалістичної культури» (з 1936 року).

Редакція звертається до читачів. У цьому зверненні йдеться про те, що «з квітня 1954 року» замість журналу «Культурно-освітня робота» виходитиме журнал «Соціалістична культура» (орган Міністерства культури Української РСР).

Проте з початку 1960-х років у журналі з'явиться інформація про те, що він виходить з червня 1921 року.

Журнал «Соціалістична культура» видаватиметься для масових кадрів культпрацівників республіки (для працівників клубів, будинків культури, бібліотек, музеїв, кінофікації, радіоінформації, книжкової торгівлі, районних відділів і обласних управлінь культури, а також для керівників лекторіїв, гуртків художньої самодіяльності та інших культактивістів).

У журналі «Соціалістична культура» висвітлюватимуться питання роботи культурно-освітніх установ, кінообслуговування населення, радіомовлення, видавничої справи, книжкової торгівлі [14, 48].

Також у журналі, безпосередньо у зверненні до передплатників, були прописані його завдання. Можна сказати, що це якісно виписана програма часопису. Йшлося про те, аби:

- мобілізувати працівників культурно-освітніх установ на здійснення рішень партії й уряду з питань культурного будівництва й культурного обслуговування трудящих;
- пропагувати досягнення радянської культури;
- узагальнювати й пропагувати передовий досвід роботи культурно-освітніх установ;
- друкувати методичні поради низовим працівникам, керівникам лекторіїв і гуртків художньої самодіяльності, а також статті з практики керівництва культурно-освітніми установами;
- знайомити читачів з практикою культурного обслуговування трудящих у братніх радянських республіках;
- друкувати статті, інформаційні добірки про культурне життя країн народної демократії;
- висвітлювати хід підготовки кадрів у бібліотечному інституті, технікумах підготовки культурно-освітніх працівників, музичних школах, школах кіномеханіків, а також питання самоосвіти культпрацівників (заочне навчання, семінари тощо);
- систематично зміщувати бібліографічний огляди літератури та повідомлення про нові книги;
- друкувати репертуар для художньої самодіяльності (пісні, одноактні пєси, літературно-музичні композиції) [19, 48].

У першому номері «Соціалістичної культури» за 1954 рік відповідальним редактором значився А. Варламов, наклад був 40 тисяч примірників.

Змінюється дизайн й архітектоніка видання. Обкладинка – кольорова. Зазвичай – фотографія людини, яка, як правило, є героєм одного з матеріалів випуску.

Ідеологічна прив'язка матеріалів вже робиться м'яко, через усім знайомі теми й образи (до речі в завданнях чітко прописані теми висвітлення здобутків культури країн демократичних і культур братських республік).

Звісно, що про Сталіна в другій половині 1950-х вже майже не пишуть, а от постать Леніна залишилася ідеологічно зручною й масово використовувалася до кінця 1980-х.

Редакція журналу не відмовилася від традиції висвітлювати живе поточне життя на місцях, показуючи здобутки і невдачі культпросвітницької роботи у містах і селах.

Важливою була інформація про відкриття нових бібліотек, будинків культури, клубів, де люди могли знайти собі заняття за інтересами, де на людину очікували культпрацівники не тільки з метою проагітуватись за щось й щось пропагувати, а допомогти стати цілісною особистістю з обов'язковим акцентом на дружбі народів, любові до Леніна, у полоні виконання завдань партії й бажанні жити в комунізмі.

Маємо наголосити на такому моменті. Журнал «Культурно-освітня робота» почав виходити через півтора роки після закінчення Другої світової війни, але на шпальтах видань ані текстово, ані візуально майже не транслиювалася пережита українцями трагедія, війна могла бути присутня (точніше, згадка про неї, її рецепція тільки на рівні художнього твору, або в публіцистичному тексті, що транслиювався в контексті нової міфотворчості). Від українського культосвітнього робітника вимагали працювати, агітувати й пропагувати.

І ще варто зауважити, наскільки «щедро» виписувалися шпальти журналу інформацією про книги, про письменників, настільки мінімальною була інформація про кіно і театр. Аде досить швидко тема кіно починає активно обговорюватися в журналі.

Про кіно, про його роль у поширенні науково-популярних знань й у формуванні естетичних смаків аудиторії йшлося в № 6 за 1954. Там було надруковано кореспонденцію «Кіно на селі» про роботу кінопересувок у

селах, про те, які фільми подобаються селянам і яких фільмів вони потребують. Разом з цим матеріалом була опублікована замітка «Ентузіаст», присвячена роботі кіномеханіка Гудаковського. (поруч з образом бібліотекаря у журналі почали писати і про кіномеханіка).

Також тема кіно представлялася в матеріалі Л. Улицького «Завтрашній день кіно» (№ 7, 1955). Про використання навчального кіно в роботі з кадрами йшлося у замітці «Демонстрування агротехнічних фільмів» (№ 3, 1956). Наприкінці 1956 року з'являються матеріали під назвою «Подивіться ці фільми» (№ 12, 1956).

Привертають увагу матеріали з розповідями про використання радіо як засобу комунікації в селі («Колгоспний радіовузол» (№ 9, 1956).

У часописі порушувалися питання антирелігійної пропаганди («Ширше розгорнути науково-атеїстичну пропаганду» (№ 6, 1954). Були й матеріали з антиалкогольною пропагандою («Алкоголізм – шкідлива спадщина минулого» (№ 6, 1954), «Нудьгу, пияцтво і стиль і утиль» (№ 3, 1958) та ін.

Питання роботи бібліотек не припиняли порушувати на сторінках часопису. Йшлося про відкриття нових їх будівель, про покращення роботи з читачами, а також і про роль бібліотекарів у популяризації знань («Книжковий фонд сільської бібліотеки», «Пропаганда зоотехнічної літератури» (обидві - № 4, 1954) і обслуговуванні цільової професійної аудиторії («Медичні бібліотеки України» (№ 4, 1954), «Технічну книгу – на виробництво» (№ 7, 1955).

Щодо теми бібліотек, не можна обійти увагою матеріал «Особиста бібліотека працівника культури» (№ 9, 1954), де йшлося про необхідний перелік книжок, який має бути у бібліотеці працівника культури для забезпечення його належного професійного рівня.

У журналі наголошувалося на не згасаючій потребі в пропаганді художньої літератури. на значенні ролі лекторіїв (цікавим є передрук у журналі «Положення про лекторську групу машинно-тракторної станції» (№ 6, 1954). В оригіналі на цьому документі стояли візи міністра культури і

міністра сільського господарства, що посилювало його значимість і важливість для виконання).

В організації дозвілля трудівників і селян велику роль відігравали гуртки. Про них ішлося в матеріалах «Дозвілля молодих механізаторів», «Заводські артисти» (обидва – № 4, 1954), «Театральні гуртки сільських клубів» (№ 9, 1956), «Театри народної творчості» (№ 3, 1958), «Опера на клубній сцені» (№ 3, 1958).

Про участь самодіяльних артистів у конкурсах різних рівнів писалося в матеріалах «Конкурси індивідуальних виконавців», «Під знаком творчого зростання» (обидва – № 9, 1955).

Йшлося не тільки про творчі гуртки, а й про гуртки технічні. Наприклад цій темі була присвячена замітка «Автомобільний гурток» (№ 11, 1958).

На шпальтах журналу продовжували друкувати тексти художніх творів, які можна було використовувати в роботі художньої самодіяльності (сценки, вистави, декламування тощо) (п'єса С. Михалкова «Ревізори мимоволі» (№ 4, 1954) та ін. Знаходить на сторінках видання своє місце і пісня (ноти і текст): «Лірична дівоча» (№ 4, 1954).

Кількість пропагандистських, настановчих статей зменшується. Проте пропагандистські посили, ідеологічні концепти все одно транслиуються зі шпальт видання. Вони пов'язуються з ім'ям Леніна, з темою будівництва комунізму, з рішеннями з'їздів комуністичної партії тощо («Працювати, як заповідав Ленін», «Скарбниця ленінізму» (обидва – № 4, 1961), «Назустріч XXII з'їзду КПРС», «Виховуємо будівників комунізму» (обидва – № 5, 1961), у № 10 за 1961 рік уміщено статтю «XXII з'їзд Комуністичної партії України», а в № 12 – «Ра роботу, товариші!» (про XXII з'їзд КПРС); «Леніну слава!», «Пропагандисти ленінської спадщини» (обидва – № 1, 1968), «Юним читачам про Леніна» (№ 6, 1968)

У 1960-х роках змінюється рубрикація в журналі (у принципі? Була стала протягом багатьох років; ситуативно може доповнюватися рубриками –

тематичними відгуками на поточні події). Матеріали групуються за темами – «У клубах і будинках культури», «Народна творчість», «Бібліотечна творчість», «Кіно», «По музеях республіки». А щодо типологічних характеристик з'являється фраза: щомісячний журнал методики і практики культурно-освітньої роботи.

У оголошенні передплати на журнал «Соціалістична культура» на 1961 рік пропонується ще й передплатити репертуарний збірник «На допомогу художній самодіяльності» («В репертуарному збірнику друкуються пісні, вірші, фейлетони, п'єси, конференси, літературно-музичні композиції, записи танців, музичні твори для оркестрів і духових і народних інструментів та інший репертуар для самодіяльних колективів й індивідуальних виконавців»).

У № 9 за 1960 вміщено рекламні повідомлення про передплату газет і журналів на наступний рік. Серед них, як українські видання: газета «Радянська культура», журнал «Наука і життя», так і видання РРСФР – журнали «Библиотекарь» і «Культурно-просветительская работа».

Звернімо увагу на те, що в № 4 за 1961 рік були надруковані методичні поради для бібліотекарів «Кукурудза клад – з нею в господарстві лад!». Це пропагандистська реалізація захоплення Хрущова перспективністю вирощування кукурудзи на рівні проведення роботи в культурно-освітніх закладах.

У житті країни можуть відбуватися події, які стають потужним пропагандистським ресурсом. Такою подією став політ Юрія Гагаріна в Космос 12 квітня 1961 року. Редакція журналу відгукнулася на цю подію передовицею – «Честь і слава першому космонавту!» (№ 5, 1961).

Якщо матеріали про кіно стали постійними на шпальтах видання, то поява телевізорів змушує продумувати можливі варіанти їх використання в культурно-освітній роботі. Наприклад, про це йшлося в замітці «Сяє блакитний екран: як ми використовуємо телевізор у клубній роботі» (№ 1,

1965). «Телевізор – могутня сила в піднесенні культури села до рівня великого міста» [49, 18].

На кінець 1960-х років змінюється тематична рубрикація в журналі: «Ленінська естафета культури», «Публіцистика», «Лекторій марксистсько-ленінської естетики», «Практика й методика культурно-освітньої роботи», «Майстри культури і час», «Створюємо статтю «Фах чи покликання», «Для вас, аматори сцени», «Література, публікації, гумор».

Створення нових рубрик, тематичне й проблемне перегрупування матеріалів зумовлювалося у першу чергу відгуком редакції часопису на зміни у сферах культури, мистецтва, політики тощо.

На початок 1980-х років рубрикація була такою: «Рішення XXV зїзду КПРС – в життя!», «Теоретичні питання», «Методика і практика культосвітньої роботи», «Читачі продовжують розмову», «До 110-річчя з дня народження В.І.Леніна», «Народжено п'ятирічкою», «Музеї. Пам'ятки історії та культури», «Буйноцвіття народних талантів», «Книга. Бібліотека. Читач», «За ефективність і якість».

З часом почали зростати й накладі видання на кінець 1960-х їх цифра була більше 50 тисяч, а на кінець 1980-х кількість примірників буде зменшуватися.

Ми наголошували на тому, що певні роки після закінчення Другої світової війни, війна як така була відсутня на рівні контекстів – текстовому й візуальному. Зміст журналу віддзеркалював те, що відбувалося у суспільстві. З плином часу тема війни почала активно «використовуватися» у різних дискурсах. Знайшла своє відображення і на шпальтах журналу. Наприклад, у 1985 році номер п'ятий повністю присвячений подіям Другої світової війни, це було сорокаріччя Перемоги.

На кінець 1980-х років матеріали групувалися за такими рубриками, як «Курс – оновлення, перебудова», «Університети культури», «Літературно-мистецька вітальня», «Стиль роботи», «Досвід. Практика. Методика»,

«Клуб «Рідне слово», «Проблема», «Фольклорний календар», «Подвижники», «Люди й роки» та ін.

1990-й рік став останнім роком, коли журнал виходив під назвою «Соціалістична культура». Журнал змінився. У першу чергу за змістовим навантаженням. Він друкував матеріали, які були цікаві аудиторії, були своєрідною журнальною реакцією на читацькі запити. Більше уваги приділялося історичним питанням розвитку національної культури, постатям митців та ін.

На трансформацію змістового наповнення журналу, його обсяг, жанрові характеристики вплинули, в першу чергу зміни об'єктивного характеру. Розпався СРСР, Україна стала незалежною державою. І на поверхню «виходили» ті теми, постаті, історичні дати і події, про які десятиліттями забороняли говорити. У першу чергу важливим було все, що пов'язувалося з Україною й українцями.

Від певного часу в характеристиці журналу з'являється маркер масове видання, що також має вплив на зміну, тематики й проблематики часопису, навіть на його обсяг і наклад.

«Соціалістична культура» від початку передбачалася як журнал для культурно-освітніх працівників і про них. Відповідно це накладало відбиток на формування змісту номерів. Мало йтися про ідеологічні засади функціонування культури й діяльності фахівців у цій галузі, про культосвітніх працівників як організаторів масової роботи на рівні своїх компетенцій.

Перечитуючи матеріали журналів у довоєнні роки й до років смерті Сталіна, постійно відчувався своєрідний «тиск» (звісно, що таке порівняння є образним) на читача (тобто відповідального культробітника), вимогали від нього йти і щось робити: читати лекції, брати участь у агітбригаді, бути книгоношею і т.д. і т.п. Усе це підкріплювалося документально: інструктивними документами, партійними постановами, рішеннями з'їздів, повідомленнями з нарад різних рівнів тощо.

Журнал «Українська культура» не був і не є таким. Він – продукт зовсім іншої доби. Доби, коли в українському суспільстві почали змінюватися основоположальні принципи його існування, почали говорити про самодостатність і цінність й унікальність феномена української культури, коли почали відроджувати й переосмислювати національну історію і, відповідно, на тлі цього національну культуру.

«Українською культурою» на сьогодні опікується Міністерство культури (як і багато десятиліть тому), журнал дотаційний, проте маємо наголосити на важливості його виходу. Вірогідно, найважливішими функціями, які на сьогодні виконує цей часопис є функції комунікативна, презентаційна і пізнавальна.

Від початку 1990-х років «Українська культура» переживала різні періоди: фінансову скруту, невихід у тираж, часту зміну редакторів тощо. Ще на початку 1990-х один з редакторів часопису зазначав, що журнал просто-напросто буде виживати, бо проголошена перебудова разом із комерціалізацією починають «заїдати» «культосвітні та культурні заклади» [11].

Про що писалося в журналі після того, як стала Україна самостійною і незалежною державою («Україна виходить з безодні» (№ 12, 1991).

У першу чергу про історію й історію культури, адже тривалий час українці були позбавлені знати її правдивий хід (Євген Маланюк «Нариси з історії нашої культури», «З історії Українського війська» (обидва - № 1, 1991); про переплетіння історії, культури й долі народу, зокрема про повернення кримських татар додому, у Крим («Кримський біль», № 1, 1991)); про нові українські фестивалі («Червона рута»: концепція шляху», № 7, 1991), «Взули?» (№ 12, 1991; про фестиваль «Крок»), «Пристрасті навколо «Золотого Дюка» (№ 3, 1995); про таке актуальне(на рівні політичних спекуляцій) мовне питання «Українська мова в дзеркалі російської політики» (№ 3. 1999); про класиків і нові імена в українській літературі, у різних видах мистецтва.

На певний період та й по суті й до сьогодні зі шпальт журналу зник сам по собі кульпрацівник, культурно-освітній організатор, бо журнал уже не дає інструкції щодо його роботи. Журнал для всіх, кого цікавить українська культура, стан її поточного моменту. Журнал для широкого читацького загалу.

Не можна не відзначити період, коли «Українська культура» була двомовною, зміст дублювався англійською. У мас-медіа була інформація про те, що 2021 рік стане роком 100-річчя часопису.

У 2011 році (№ 1–2) вміщено інформацію, за якою визначається часопис, від якого й обраховується ця ювілейна дата. Йдеться про журнал «Путь к коммунизму», «котрий вже через три роки буде називатися «Шлях до комунізму», згодом «Робочим клубом», «Селянським будинком», «Культробітником», «Культфронтом», «Колбудом» та «Соціалістичною культурою» [53, 16].

Отже, маємо зазначити, що на сучасний момент національний мас-медійний простір має унікальний приклад перетину історії і сучасності – журнал «Українська культура». З боку історії української журналістики представляється історія розвитку національного видання про культуру, вихід якого відбувався в різних історичних, політичних й економічних умовах розвитку України. З боку сучасності – приклад складної історії виживання паперового ЗМІ в умовах міні формацій, в умовах ринку.

Звісно, що дискурс пропаганди змінювався залежно від того, якою була країна, якою була її влада, політика. Якщо для радянської влади було важливо просувати в маси ідеали соціалістичного життя і примару побудованого комунізму, то сучасний момент характеризується пропагандистськими маркерами державної незалежності й унікальності української культури.

РОЗДІЛ 3 ОХОРОНА ПРАЦІ ТА БЕЗПЕКА У НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЯХ

3.1. Аналіз потенційних небезпек

1. Незадовільні ергономічні характеристики робочого місця внаслідок нерационального планування робочого місця, що може призвести до механічних травм, уражень електричним струмом та порушень кістково-м'язового апарату.

2. Можливість ураження електричним струмом при роботі з ПК, що може призвести до електричних травм або летального наслідку.

3. Небезпеки, пов'язані з професійний вигоранням, що може призвести до погіршення психологічного стану та до загальних захворювань.

4. Низький рівень професійної компетентності, що може завдати моральної шкоди, страждань людині, його близьким, негативно вплинути на авторитет та репутацію фахівця серед оточуючих, сформувати негативну думку про установу, яку він представляє.

5. Негативний вплив при роботі з візуально-дисплейним терміналом (ВДТ) на функціональний стан людини, який обумовлений електромагнітними полями при використанні моніторів застарілої конструкції призводить до зниження імунітету, загальних захворювань.

6. Можливість отруєння шкідливими та небезпечними хімічними речовинами, які виділяються при роботі з ВДТ.

7. Недостатнє освітлення робочої зони внаслідок несправності освітлювальних приладів, що може призвести до погіршення зору.

8. Незадовільні параметри мікроклімату в приміщенні внаслідок не ефективної роботи апаратури для опалювання та повітрообміну, що може призвести до загальних захворювань.

3.2. Заходи із забезпечення безпеки

1. Для забезпечення ергономічності робочого місця потрібно дотримуватися ДНАОП 0.00-1.31-99 «Правила охорони праці під час експлуатації електронно-обчислювальних машин», де зазначено про заборону загроженості робочого місця, розроблені нормативи щодо площини робочого місця на одного працівника. Вимоги до організації робочого місця зазначені також в ГОСТ 12.2.032-78 ССБТ «Рабочее место при выполнении работ сидя. Общие эргономические требования».

По-перше, на робочому місці не повинно бути нічого зайвого; всі необхідні для роботи предмети повинні знаходитись поряд з працівником, але не заважати йому. По-друге, організація робочого місця повинна забезпечувати необхідну оглядовість. По-третє, повинно бути забезпечене стійке положення та вільність рухів працівника, безпеку виконання трудових операцій виключати або допускати лише в деяких випадках роботу в незручну позиціях, котрі зумовлюють підвищену втомлюваність.

Для мінімізації негативного впливу на опорно-руховий апарат передбачено виконання всіх вимог ергономіки до робочого місця, робочої зони та робочого приміщення. Площа на одного працівника повинна складати не менше ніж 6м², а об'єм 20м³.

Висота робочої поверхні повинна бути 600-800мм; досяжність до предметів праці 600*1400 ширина, 800*1000мм глибина; висота стільця 400-500мм; кут нахилу стільця 15° вперед, 5° назад; підставка для ніг не менше 300мм ширина.

2. Вимоги електробезпеки у приміщеннях, де встановлені електронно – обчислювальні машини і персональні комп'ютери відображені АОП 0.00-1.28-10 «Правила охорони праці під час експлуатації електронно-обчислювальних машин». Відповідно до цього нормативного документу під час проектування систем електропостачання, монтажу основного

електрообладнання та електричного освітлення будівель та приміщень для ЕОМ необхідно дотримуватись вимог Правил влаштування електроустановок (ПУЕ-2009), Правил пожежної безпеки в Україні та інших нормативних документів, що стосуються електротехнічних пристроїв, а також вимог нормативно-технічної експлуатаційної документації заводу – виробника.

3. Професійне вигорання – психологічний стан здорових людей, які працюють у системі «людина-людина», який характеризується емоційним виснаженням, деперсоналізацією, редукцією особистих досягнень.

Для запобігання синдрому професійного вигорання або зниження ступеня його виразності існує ряд рекомендацій:

- для забезпечення психічного й фізичного благополуччя використовують перерви під час роботи (1-2 години);
- оволодіння вміннями й навичками саморегуляції (релаксація, визначення цілей і позитивна внутрішня насага) сприяють зниженню рівня стресу;
- професійний розвиток і самовдосконалення (одним зі способів запобігання від синдрому професійного вигорання є обмін професійною інформацією із представниками інших служб, що дає відчуття більше широкого розуміння професійних проблем, ніж те, котре існує усередині окремого колективу. Для цього існують різні способи – курси підвищення кваліфікації, конференції та ін.);
- відхід від непотрібної конкуренції;
- емоційне спілкування з колегами (коли людина аналізує свої почуття й ділиться ними з іншими. Імовірність вигорання значно знижується або процес цей виявляється не настільки вираженим);
- підтримка гарної фізичної форми.

4. Однією з найважливіших вад у роботі фахівця є прийняття рішень з порушенням морально-правових норм з використанням владних повноважень. Виключення таких випадків потребує від фахівця високого рівня професійної компетентності і особистих якостей – аналітичного складу

розуму, здібностей прогнозувати наслідки своїх рішень, емоційно-вольової стійкості, поважного та справедливого відношення до людей, неухильного виконання законів, встановлених норм та правил.

Повинен бути контроль за діяльністю фахівця з боку керівництва та спеціальних служб, що опікуються безпекою.

5. Організаційними засобами захисту від негативного впливу електромагнітного випромінювання при роботі з відеодісплейними терміналами є:

- оптимальний розподіл періодів праці та відпочинку (безпосередня робота з відеотерміналом не повинна перевищувати 50% від загального робочого часу);
- під час роботи з відео терміналом необхідно планувати 10-хвилинну перерву на 1 годину робочого часу;
- враховуючи підвищену небезпеку ураження електромагнітним випромінюванням при роботі з персональним комп'ютером застарілої моделі, слід використовувати захисні екрани;
- враховувати відстань до монітору для захисту від випромінювання (не більше 500 мм);
- встановити на робочому місці відеотермінал, що відповідає сучасним вимогам стосовно захисту від випромінювань, заміна старих моніторів на ЖК-монітори і TFT-монітори, які є більш безпечними для здоров'я;
- створення умов для участі працівників в інших видах діяльності;
- підвищення значення розумової діяльності в роботі операторів завдяки раціональному розподілу робочого часу;
- не переобтяжувати приміщення значною кількістю робочих місць з ВДТ.

3.3. Заходи із забезпечення виробничої санітарії та гігієни праці

При порушенні режиму роботи ПК та периферійної техніки або у випадку їх несправності у повітря робочої зони можуть виділятися шкідливі та небезпечні речовини.

Діоксини та фуран – гази, що не мають запаху і є канцерогенами, належать до протипожежних засобів, які необхідні для корпусу монітора і плат. Ці отрути утворюються при горінні, але є докази того, що ці шкідливі речовини присутні в атмосфері і при звичайній робочій температурі в незначних кількостях. Озон утворюється внаслідок впливу електричних зарядів, які виникають у лазерних принтерах, на кисень повітря.

Для запобігання виділення шкідливих та небезпечних речовин у повітря робочої зони при роботі ПК слід дотримуватися таких вимог:

- експлуатація усіх складових ПК та периферійної оргтехніки повинна здійснюватися згідно їх рекомендованих режимів. В першу чергу це стосується теплових режимів;
- у разі виявленої несправності слід припинити використання обладнання;
- влаштування штучної та природної вентиляції у приміщеннях, де експлуатується ПК, згідно СНиП 2.04.05. – 91 «Отопление, вентиляция и кондиционирование воздуха. Нормы проектирования»

Для забезпечення оптимального освітлення в робочому приміщенні, яке нормується згідно з ДБН В .2.5-28-2006 «Природне і штучне освітлення», 200 люкс, передбачено устрій системи штучного освітлення з використанням люмінесцентних ламп типу ЛБ або ЛД потужності від 40 до 80 Вт, що встановлюються у світильниках типу ЛСП. Крім системи штучного освітлення використовується природне бокове освітлення.

Відносно вікон робоче місце повинно бути розміщено так, щоб природне світло було збоку, переважно з лівого та забезпечувати коефіцієнт

природної освітленості не нижче 1,5 %. Робоче місце, обладнане ПК повинно бути розташоване так, щоб уникнути попадання в очі прямого світла. Джерела штучного світла рекомендується розташувати з обох сторін від екрану паралельно напрямку зору. Щоб уникнути світових блисків від екрану, клавіатури, освітлювальних пристроїв, сонця в напрямку очей необхідно застосовувати антиблискові сітки, спеціальні фільтри для екрану, захисні козирки, жалюзі на вікнах. Вікна приміщень повинні мати регульовальні пристрої для відкривання.

Метеорологічні умови в приміщенні офісу – температура повітря, відносна вологість повітря й швидкість його переміщення відповідають встановленим санітарно-гігієнічним вимогам ДСН 3.3.6.042-99 «Державні санітарні норми мікроклімату виробничих приміщень» і ГОСТ 12.1.005-88 (1991) «ССБТ. Общие санитарно-гигиенические требования к воздуху рабочей зоны». Роботи в офісному приміщенні, належать до категорії Іб - легка робота, тому передбачені наступні оптимальні значення параметрів мікроклімату:

- у холодний період року: температура 21-23°C; відносна вологість: 40-60%; швидкість переміщення повітря: 0,1 м/с;
- у теплий період року: температура 22-24°C; відносна вологість: 40-60%; швидкість переміщення повітря: 0,2 м/с.

Забезпечення таких параметрів мікроклімату досягається оснащенням приміщень пристроями кондиціонування, вентиляції та дезодорації повітря, системами опалювання.

3.4. Заходи з пожежної безпеки

Основним документами, які контролюють діяльність пожежної безпеки є закон України «Про пожежну безпеку» від 17 грудня 1993 року. Цей Закон визначає загальні правові, економічні та соціальні основи забезпечення пожежної безпеки на території України, регулює відносини державних

органів, юридичних і фізичних осіб у цій галузі незалежно від виду їх діяльності та форм власності.

Організаційні заходи: забезпечення пожежної безпеки покладається на керівників та уповноважених керівниками осіб забезпечення пожежної безпеки встановлюються статтею 5 Закону України «Про пожежну безпеку».

Керівник підприємства повинен визначити обов'язки посадових осіб щодо забезпечення пожежної безпеки, призначити відповідальних за пожежну безпеку окремих будівель, споруд, приміщень, діляниць, технологічного та інженерного устаткування, а також за утримання і експлуатацію технічних засобів протипожежного захисту. Обов'язки щодо забезпечення пожежної безпеки, утримання та експлуатації засобів протипожежного захисту мають бути відображені у відповідних посадових документах (функціональних обов'язках, інструкціях, положеннях тощо).

Технічні заходи базуються на виборі типу первинних засобів пожежогасіння та визначення їх необхідної кількості, згідно ГОСТ 12.1.004-91 «Пожежна безпека. Загальні вимоги».

Клас пожежі згідно ДБН В.1.1.7-2002 «Захист від пожежі. Пожежна безпека об'єктів будівництва» – пожежі твердих речовин, переважно органічного походження, горіння яких супроводжується тлінням (деревина, пластмаси, папір) визначається як клас А.

Згідно НАПБ Б.03.002-2007 «Норми визначення категорій приміщень, будинків та зовнішніх установок за вибухопожежною та пожежною небезпекою офісне приміщення відноситься до категорія Д.

Будинки й приміщення повинні бути обладнані системами протидимного захисту, технічними засобами оповіщення про пожежу та засобами зв'язку відповідно до вимог будівельних норм.

За наявності в приміщенні лише одного евакуаційного виходу дозволяється перебувати в ньому не більше 50 осіб.

3.5. Заходи із забезпечення безпеки в надзвичайних ситуаціях

Законодавство України у сфері захисту населення та територій від надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру складають: Конституція України, Закон України «Про захист населення і територій від надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру», Закон України «Про правовий режим надзвичайного стану», Законі України «Про цивільну оборону України», та інші нормативні акти.

Відповідно до ст.1 Закону України «Про цивільну оборону України» № 2974-XII від 03.02.1993р. надзвичайна ситуація – порушення нормальних умов життя та діяльності людей на об’єкті або території, викликане аварією, катастрофою, стихійним лихом або іншою небезпечною подією, яка призвела (може призвести) до загибелі людей або значних матеріальних втрат.

Протирадіаційний і протихімічний захист – це комплекс заходів цивільної оборони, що направлені на попередження та послаблення дії іонізуючих випромінювань, радіоактивних викидів та сильнодіючих отруйних речовин.

Для організації правильних дій населення в умовах НС техногенного характеру аварії на радіаційно-небезпечному об’єкті необхідно:

- не поширювати паніку;
- забезпечити населення протирадіаційними засобами захисту;
- запобігти витіканню інформації і проникнення сторонніх осіб на місце НС;
- доправити постраждалих якнайшвидше до медичних установ для надання невідкладної медичної допомоги;
- якнайшвидше покинути місце радіаційної обстановки.

Необхідно відзначити, що засоби захисту населення також підрозділяються на колективні та індивідуальні. При радіаційному

забрудненні важливіше місце відіграє колективний захист. Насамперед для укриття людей заздалегідь будуються захисні споруди: сховища та протирадіаційні укриття. Сховища забезпечують найбільш надійний захист від усіх вражаючих факторів будь-якої зброї масового знищення (у тому числі й нейтрального), всіх видів звичайної зброї, а також від шкідливих наслідків застосування ядерної зброї (від високих температур, отруйних випаровувань, димів, обвалів, уламків пошкоджених будівель і т.і.) у сховищах можна знаходитися тривалий час.

Таким чином, аналіз потенційних небезпек це перший крок до попередження серйозних наслідків надзвичайних ситуацій. Краще попередити вплив негативних факторів аніж потім боротися з їх наслідками для цього і необхідно проводити заходи по забезпеченню безпеки.

Для забезпечення ергономічності робочого місця потрібно дотримуватися ДНАОП 0.00-1.31-99 «Правила охорони праці під час експлуатації електронно-обчислювальних машин», де зазначено про заборону зашарашеності робочого місця, розроблені нормативи щодо площини робочого місця на одного працівника. Вимоги до організації робочого місця зазначені також в ГОСТ 12.2.032-78 ССБТ «Рабочее место при выполнении работ сидя. Общие эргономические требования».

Для запобігання синдрому професійного вигорання або зниження ступеня його виразності існує ряд рекомендацій: використовують перерви під час роботи (1-2 години); оволодіння вміннями й навичками саморегуляції; професійний розвиток і самовдосконалення; відхід від непотрібної конкуренції; емоційне спілкування з колегами; підтримка гарної фізичної форми.

Організаційними засобами захисту від негативного впливу електромагнітного випромінювання при роботі з відеодісплейними терміналами є оптимальний розподіл періодів праці та відпочинку. Для виключення електромагнітного випромінювання та ЕМП передбачено

використання сучасної комп'ютерної техніки, зокрема заміна моніторів, що мають електронну-лучеву трубку на ЖК-монітори або TFT-монітори.

Для забезпечення оптимального освітлення в робочому приміщенні, яка нормується згідно з ДБН В 2.5-28-2006 «Природне і штучне освітлення», 200 люкс, передбачено устрій системи штучного освітлення з використанням люмінесцентних ламп типу ЛБ або ЛД потужності від 40 до 80 Вт, що встановлюються у світильниках типу ЛСП. Крім системи штучного освітлення використовується природне бокове освітлення.

Для забезпечення оптимальних параметрів повітряного середовища передбаченого виконання вимог ГОСТ 12.1.005–88 «Общие санитарно-гигиенические требования к воздуху рабочей зоны».

Для виключення можливості загоряння передбачено вивчення правил пожежної безпеки та наявності первинних засобів пожежогашіння.

Для організації правильних дій населення в умовах НС техногенного характеру на радіаційно-небезпечному об'єкті необхідно:

- не поширювати паніку;
- забезпечити населення протирадіаційними засобами захисту;
- запобігти витіканню інформації і проникнення сторонніх осіб на місце НС;
- доправити постраждалих якнайшвидше до медичних установ для надання невідкладної медичної допомоги;
- якнайшвидше покинути місце радіаційної обстановки.

ВИСНОВКИ

Трагічні події сучасності все частіше обумовлюють посилення уваги до пропагандистського дискурсу як сфери технологічної, здатної впливати на розум і поведінку індивідів і маси.

Через це посилюється увага дослідників до аналізу термінологічного апарату пропаганди, що передбачає переосмислення досвіду минулих десятиліть й залучення напрацювань соціологів, психологів, журналістів, комунікологів і технологів сучасності.

Наявні на сьогодні визначення пропаганди дозволяють виділити в її дефініції основні значеннєві акценти:

- діяльність (або вид діяльності) з
- поширення
- ідей, суджень, думок, поглядів
- з метою укорінення (закріплення) у свідомості чи на підсвідомому рівні
- індивіда або маси
- потрібної інформації, що
- стимулюватиме виконання певної дії

Розкриваючи основні кроки історії пропаганди, варто відзначити, що її розвиток тісно пов'язаний з політичною і економічною ситуаціями в країні, з розвитком наукової думки, технічних засобів поширення інформації й комунікації тощо.

Пропаганда існувала протягом століть, а то й тисячоліття, проте власне слово «пропаганда» з'явилося тільки в XVII столітті за часів Папи Григорія XV, хоча появу пропаганди як виду діяльності відносять ще до часів античності.

Термін «пропаганда» «важко приживався й масово не поширювався». Посилаючись на інформацію зі словника Брокгауза й Ефрона, учені підкреслюють, що ще на порозі XX століття термін прив'язувався до таємних товариств, котрі з часів Французької революції намагалися поширювати свої ідею в інші країни (Бельгію, Італію, Польщу).

У XX ст. пропаганда зазнає кардинальних змін. Передумов для того було чимало: зміни в капіталістичному суспільстві, активність соціалізму, науково-технічна революція. Майже більшу частину століття дві пропагандистські системи функціонували паралельно (капіталістична і соціалістична). Натомість як до цього відбувався послідовний перехід від однієї системи до іншої. Особливого посилення пропаганда набула за часів Першої світової війни, революції, Другої світової війни.

Активізувалася сфера пропагандистської демонстрації, особливо на рівні семіотичної комунікації (знаки, прапори, архітектура, навіть мода, пісні, жести, заклики, ритуали тощо).

Змінилася система політичного інформування завдяки появі технічних засобів масової комунікації (радіо, телебачення, кінематограф, книговидавання), а також технологічні (мається на увазі гуманітарні) засади.

У радянські часи була поширена абревіатура ЗМПІ (засоби масової інформації і пропаганди) замість сучасних ЗМІ чи то ЗМК. Фактор пропагандистський не приховувався, а навпаки відкрито позиціонувався. Як наслідок – активно розвилася пропагандистська журналістика, яка була цілою системою, очолюваною комуністичною партією СРСР.

Очевидним є те, що журнали «Культробітник», «Культфронт», «Кіно» та ін. як репрезентанти 20-х – 30-х рр. XX ст. представляли матеріали офіційного дискурсу влади (постанови; промови тощо). Натомість таких текстів у журналах про культуру набагато більше, оскільки вони переважно були розраховані на культактив, культробітників. Журнал «Кіно» як спеціалізоване видання певний час змістові акценти робив саме на матеріалах, присвячених питанням розвитку кіно як мистецтва,

удосконаленню технологій і техніки кіновиробництва. Зміни політичних векторів у країні трансформували цей підхід. Усі свої матеріали концентрує навколо тем і проблем кіно, крізь які час від часу з'являвся текст пропагандиста

Журнали про культуру в основі були політематичними й полігалузевими, оскільки в них йшлося про різні культурні сфери: бібліотеки, кіно, театр, фізичну культуру, клуби, підготовку кадрів тощо.

У пізніший період «Соціалістична культура», «Культурно-освітня робота» і «Українська культура» (йдеться про один журнал з різними назвами і різні періоди) продемонстрували зміни на рівні ідеологічної заангажованості матеріалів залежно від системних змін на рівні політичних режимів.

Варто зазначити, що у сфері політичної просвіти матеріали в часописах про культуру і мистецтво мали чіткі пропагандистські змістові маркери: виробничо-економічний, науково-технічний, проблем соціального розвитку суспільства, культурно-просвітної пропаганди, а також пропаганди питань зовнішньої політики й міжнародних відносин.

Ідейно-виховної функція журналістської пропаганди в радянській період здійснювалася на таких напрямках, як: формування наукового світогляду, участь у трудовому вихованні, утвердження комуністичної моралі, патріотичне й інтернаціональне виховання, правове виховання, атеїстичне виховання, боротьба з неприйнятною для соціалістичного суспільства мораллю, боротьба проти буржуазної ідеології.

Зовсім інші пропагандистські маркери характеризують журнал про культуру, що виходив уже за часів незалежної України: поворот в бік національного культурного дискурсу, переосмислення ролі ключових постатей в історії України, реабілітація несправедливо засуджених і розстріляних; увага і підтримка українського культурного діяча і митця; розвінчання міфу української культури як меншовартісної; включеність

української національної культури в загальноєвропейський і світові контексти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. «Кіно» (1925–1933) : систематичний покажчик змісту журналу. К. : Національна парламентська бібліотека України, 2011. 256 с. URL : http://nplu.org/resources/nashi_vydannya/b-kino.pdf
2. А.П. Пропаганда п'ятирічки... і доповідач із. Культробітник. 1929. № 17. С. 6–7.
3. Аронсон Э., Пратканис Э. Эпоха пропаганды: механизмы убеждения, повседневное использование и злоупотребление. СПб. : прайм-ЕВРОЗНАК, 2003. 384 с.
4. Балашова В. Пропаганда. УРЕ. URL : <http://leksika.com.ua/16880822/ure/propaganda>
5. Бебик В. Інформаційно-комунікаційний менеджмент у глобальному суспільстві: психологія, технології, техніка паблік рилейшнз. К. : МАУП, 2005. 440 с.
6. Бернейс Э. Пропаганда. М. : «ГИППО», 2010. 176 с.
7. Бистренко А. Партія Леніна – Сталіна – організатор і натхненник історичних перемог українського народу. *Культурно-освітня робота*. 1948. № 1. С. 13–19.
8. Білецький О. Українська радянська культура за тридцять років. *Культурно-освітня робота*. 1948. № 1. С. 20–26.
9. Бріль Агітпункт на току. *Культурно-освітня робота*. 1951. № 8. С. 16–22.
10. Брюховецька Л. Забутий журнал «Кіно». Про розквіт українського سینематографу. Історична правда. 02.11.2010. URL : <http://www.istpravda.com.ua/research/2010/11/2/2161/>
11. Бурбан В. Ще не вмерла... *Українська культура*. 1991. № 1. С.1.

- 12.В боротьбі за пролетарську літературу (П'ятиріччя ВУСПП та «Молодняка»). *Культфронт*. 1931. № 27. С. 16.
- 13.Вас. Ч. Нечемний партком. *Культфронт*. 1931. № 27. С. 13.
- 14.Від редакції. *Соціалістична культура*. 1954. № 1. С. 48
- 15.Відкрита передплата на 1951 рік. *Культурно-освітня робота*. 1950. №12. 3 стор. обклад.
- 16.Войтасик Л. Психология политической пропаганды. М.: Прогресс, 1981. 281 с.
- 17.Г.Н. Найгостріша зброя. *Соціалістична культура*. 1939. № 4. С. 8–10.
- 18.Горбатенко В. Пропаганда. Політологічний словник. URL : <http://subject.com.ua/political/dict/1096.html>
- 19.До відома передплатників журналу «Культурно-освітня робота». *Соціалістична культура*. 1954. № 2(82). С. 48.
- 20.Електронна бібліотека «Культура України»(Національна парламентська бібліотека). URL : <http://elib.nplu.org/catalogue.html?catalogue=74>
- 21.З цього номера. *Культурно-освітня робота*. 1947. № 1. С. 64.
- 22.З'їзд величезної згуртованості і бойової єдності». *Соціалістична культура*. 1939. № 4. С. 1–2.
- 23.Ковган С. Всеукраїнська культнарада сільгоспліспрацівників. *Культробітник*. 1928. № 1. С. 6–8.
- 24.Крупська Н. Як самостійно працювати над книгою. *Соціалістична культура*. 1939. № 4. С. 10–11.
- 25.Культурна революція та завдання профспілок в культурній роботі: Доповідь тов. Рабічева на IV Всеукраїнському з'їзді профспілок. *Культробітник*. 1928. № 23–24. С. 5–12.
- 26.Лазорищак А. Переобираючи низові профланки, вивершемо перебудову культроботи. *Культфронт*. 1931. № 27. С. 2–3.
- 27.Лімонов Г. Зростає культура буковинського села. *Культурно-освітня робота*. 1953. № 3. С. 42–44.

28. Надирашвили Ш. Установка и деятельность. Тбилиси : Мецниереба , 1987. 361 с.
29. Невельський Б. До перевірки й самокритики в антирелігійній пропаганді. *Культробітник*. 1929. № 2. С. 1–2.
30. Нестеренко Ф. Пропаганда советского образа жизни в печати. М. : Изд-во МГУ, 1982. 104 с.
31. Петльваний Будемо захищати батьківщину, як герої Хасану *Соціалістична культура*. 1939. № 4. С. 45
32. Піднести якість навчання. *Культфронт*. 1931. № 27. С. 4–6.
33. Піменів Г. Похід гірників на попів та сектантів. *Культробітник*. 1929. № 2. С. 15–17.
34. Почепцов Г. Пропаганда и контрпропаганда. М. : Центр, 2004. 256 с.
35. Почепцов Г. Психологические войны. М. : Рефл-бук, 2000. 528 с.
36. Прокоф'єва К. Поняття культури: методологія визначення. *Terria : альманах*. Донецьк. : НГУ, 2005. С. 131–145.
37. Пропаганда. Социальные коммуникации (теория, методология, деятельность) : словарь-справочник. Автор-сост. В. Ильганаева. Х. : Городская типография, 2009. С. 260–261.
38. Речмедін Л. Вище ідейний рівень культурно-освітньої роботи в Західних областях». *Культурно-освітня робота*. 1947. № 2. С. 14–16
39. Родс Э. Пропаганда. Плакаты, карикатуры и кинофильмы Второй мировой войны 1939–1945. М. : Эксмо, 2008. 312 с.
40. Розенфельд О. Війна казенщині, війна критикобоязні. *Культробітник*. 1928. № 12. С. 1–2.
41. Росляк Р. «Вся господарча система й художня система ВУФКУ стоїть догори ногами». Український історичний збірник. Вип. 15. К. : Інститут історії України, 2012. URL : <http://www.history.org.ua/?litera&id=8363>
42. Самусь М. Класова боротьба в українській літературі останніх років. *Культробітник*. 1928. № 23–24. С. 31–38.

- 43.Скуленко М. Журналистика и пропаганда. К. : Вища школа, 1987. 159 с.
- 44.Скуленко М. История политической пропаганды. К. : Лыбидь, 1990. 168 с.
- 45.Скуленко М. Психологические основы пропаганды. Ученые записки Таврического национального университета им. В.И. Вернадского. Серия «Филология.Социальные коммуникации». 2011. Т. 24 (63). № 2. Ч. 2. С. 328–334.
- 46.Скуленко М. Психологія пропаганди. Запоріжжя : КПУ, 2009. 180 с.
- 47.Скуленко М. Логічні засади пропаганди. Запоріжжя : КПУ, 2010. 312 с.
- 48.Сосюра В. Україні Радянській. *Культурно-освітня робота*. 1948. № 1. С. 33.
- 49.Сяє блакитний екран: як ми використовуємо телевізор у клубній роботі. *Соціалістична культура*. 1965. № 1. С. 18.
- 50.Тімохін П. Пропаганда нової української книжки. *Культробітник*. 1928. № 12. С. 25–26.
- 51.Торжество ленінсько-сталінської національної політики. *Культурно-освітня робота*. 1947. № 5. С. 5–11.
- 52.Тримбач С. Журнал «Кіно» крізь призму часу. «Кіно» (1925–1933) : систематичний покажчик змісту журналу. К. : Національна парламентська бібліотека України, 2011. 256 с. URL : http://nplu.org/resources/nashi_vydannya/b-kino.pdf
- 53.Українська культура: 1921 – 2011. *Українська культура*. 2011. № 1–2. С. 15–19.
- 54.Українці за океаном. *Культробітник*. 1928 № 12. С. 41–44.
- 55.Художня література на допомогу у вивченні історії партії. *Соціалістична культура*. 1939. № 4. С. 24–27.
- 56.Худяков С. Лекційну роботу – на рівень завдань партії. *Соціалістична культура*. 1939. № 4. С. 20–23.

- 57.Шандра В. Газета, пропаганда, жизнь: вопросы теории и методики. М. : Мысль, 1982. 143 с.
- 58.Шемшученко Ю. Пропаганда. Юридична енциклопедія. URL : <http://leksika.com.ua/10240925/legal/propaganda>
- 59.Ягніченко Ю. Пролетарі харківського тракторного показали зразки більшовицької роботи. Покажіть ці зразки на культурній ділянці. Культфронт. 1931. № 27. С. 7–9.
- 60.Яковлєва Н. Особливості розуміння сучасної політичної пропаганди. Політологічний вісник: збірник наукових праць. 2009. Вип. 44. С. 308–318.
- 61.Яковлєва Н. Пропаганда як складова політичної комунікації : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. політ. наук : 23.00.02. К., 2010. 18 с.